

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра педагогіки початкової освіти

Боровець Олена Віталіївна
Яковишина Тетяна В'ячеславівна

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
(КУРС ЛЕКЦІЙ)**

**Навчальний посібник
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 «Початкова освіта»**

Рівне-2019

УДК 373.3(075.8)

ББК 74.20я7

Б 83

Боровець О. В., Яковишина Т. В. Теорія і практика сучасної початкової школи (курс лекцій): навчальний посібник. Рівне: РДГУ, 2019. 110 с.

Рецензенти:

Красовська О.О., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри початкової та дошкільної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка С. Дем'янчука

Суржук Т.Б., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету

У пропонованому виданні з позицій особистісно зорієнтованого та технологічного підходів розглянуто загальні засади Концепції «Нова українська школа», охарактеризовано інноваційні підходи до організації освітнього процесу в початковій школі та особливості створення освітнього середовища сучасного закладу освіти, висвітлено специфіку інтегрованого і тематичного навчання, завдання оцінювання навчальних досягнень учнів у НУШ. Курс лекцій адресовано викладачам педагогіки, студентам та магістрантам закладів вищої педагогічної освіти, аспірантам, різним категоріям педагогічних працівників.

Рекомендовано Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 9 від 31.10.2019 р.)

Передмова

Ефективна система освіти у державі є запорукою її успіхів у економічній, соціальній, культурній та інших сферах життєдіяльності громадян. Саме на підвищення якості освіти спрямована реформа, задекларована у Концепції «Нова українська школа». Системне та докорінне реформування початкової освіти передбачає не лише оновлення змісту, методики викладання, освітнього середовища, але і вимагає удосконалення професійної компетентності педагога. Вчителеві в умовах Нової української школи надається більше академічної свободи, підвищується його мотивація, стимулюється професійне зростання. Педагог матиме змогу самостійно розв'язувати такі завдання, як проектування і розроблення авторських програм, підбір змісту навчального матеріалу, його інтеграція з метою забезпечення умов для самореалізації кожного учня. Успішно виконати такі завдання зможуть фахівці, які володіють уміннями глибоко усвідомлювати закономірності навчання і виховання, передбачати розвиток подій та їх наслідки. З метою підвищення якості підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» відбувається оновлення навчальних програм, впровадження нових навчальних дисциплін.

Мета курсу «Теорія і практика сучасної початкової школи»: забезпечити усвідомлення студентами концептуальних засад освітнього процесу в Новій українській школі, оволодіння системою знань та умінь, необхідних для організації процесів навчання та виховання школярів в умовах реформування системи початкової освіти; теоретично і практично підготувати майбутніх педагогів до виконання функціональних обов'язків учителя Нової української школи; забезпечити розвиток педагогічного мислення і педагогічної культури студентів.

Завдання курсу:

- формування системи теоретичних знань та практичних умінь, необхідних для виконання функціональних обов'язків учителя Нової української школи;
- формування основ педагогічного мислення, здатності осмислювати і аналізувати педагогічну дійсність;
- формування відповідального, творчого ставлення до педагогічної діяльності;
- формування свідомого ставлення до сутності та соціального значення педагогічної діяльності у сучасному суспільстві.

ЛЕКЦІЯ 1

Тема: Головні компоненти Концепції Нової української школи

План

1. Чинники якісної початкової освіти.
2. Мета і компоненти Концепції Нової української школи.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. Освітні галузі.
4. Особливості розвитку дитини 6-7- річного віку під час організації навчання.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти: Схвалено рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 17.08.2017 р., протокол № 6/1-2. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.
2. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. К.: ОСВІТА-ЦЕНТР+, 2018. 240 с.
3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід і українські перспективи / За заг. ред. О.В. Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/.
6. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи / Під заг. ред.М. Грищенка. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
7. Нова українська школа: порадник для вчителя. Під заг. ред. Н. Бібік. К., 2016. 40 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>
8. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручник. К.: Грамота, 2012. 504 с.
9. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи. К.: ОСВІТА-ЦЕНТР+, 2018. 240 с.

10. Ярова О.Б. Дидактичні основи організації навчання у початковій школі Євросоюзу. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, І(6), Issue: 10, Oct. 2013. С. 179-183. Режим доступу: <http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/>.

Опорні поняття теми:

початкова освіта, здобувачі початкової освіти, Концепція Нової української школи, Державний стандарт початкової загальної освіти, освітні галузі

1. Чинники якісної початкової освіти

За експертними прогнозами у 2020 році найбільш затребуваними на ринку праці будуть вміння навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі. Але українська школа не готує до цього.

Як і 10, 20, 50 років тому, пересічний український школяр отримує в школі суму знань. За останні роки ця сума дуже збільшилася, як і значно зріс загальний інформаційний потік у світі. Учні спроможні лише відтворювати знання, проте часто не отримують вміння застосовувати їх для вирішення життєвих проблем.

Спосіб навчання в сучасній українській школі не мотивує дітей до навчання. Матеріал підручників затеоретизований, переобтяжений другорядним фактологічним матеріалом. Учителі використовують переважно застарілі дидактичні засоби.

Педагогів деморалізує низький соціальний статус та рівень оплати праці. Учитель не має справжньої мотивації до особистісного та професійного зростання.

Збільшується цифровий розрив між учителем і учнем. Багато педагогів ще не вміють досліджувати проблеми за допомогою сучасних засобів, працювати з великими масивами даних, робити і презентувати висновки, спільно працювати онлайн у навчальних, соціальних та наукових проектах тощо. Через хронічне недофінансування сектору сьогодні не всі громадяни України мають рівний доступ до якісної освіти, гарантований державою. Школа відтворює бідність: діти з незаможних родин

мають гірші шанси отримати гарну освіту і піднятися соціальною драбиною.

Одним із недоліків сучасних освітніх систем є їхня прагматична орієнтація на пов'язаний із світом праці зміст навчання, його методи та кінцевий результат – на успішне працевлаштування. Провідним орієнтиром у подоланні недоліків такого підходу є гуманізація освітнього процесу. Її теоретичною основою стала гуманістична парадигма, що сформувалася у західній психології та педагогіці у ХХ ст. завдяки неогуманістичним теоріям А. Маслоу, К. Роджерса, Р. Бернса та ін. Пріоритетними завданнями школи, відповідно до такої парадигми, є сприяння становленню і вдосконаленню цілісної особистості, котра відкрита для сприймання нового досвіду і прагне до максимальної самореалізації своїх можливостей, здатна до усвідомленого та самостійного вибору в різних життєвих ситуаціях.

5 фактів, які свідчать про необхідність змін у системі шкільної освіти України:

1. Якщо ми поглянемо на найповніший на сьогодні рейтинг систем середньої освіти, то Україна посідає лише 38 позицію з-поміж 76 країн світу. Це дослідження проводила Організація економічної співпраці і розвитку, й у його результаті було визначено прямий зв'язок між освітою та економічним зростанням країн.
2. В Україні не всі діти мають рівний доступ до освіти, про що свідчать результати ЗНО – близько 2/3 учнів із села складають тестування з історії України, української мови та математики на початковий та середній рівні, тобто від 1 до 6 балів за 12-бальною шкалою, на противагу місту, де 2/3 дітей отримують високий та достатній результат – від 7 до 12 балів.
3. Школа – одна з найменш реформованих сфер в Україні. Вона, як і 70 років тому, досі орієнтована на накопичення знань – *hard skills*. У той час як у сучасному світі дедалі більше необхідними стають «м'які» навички – *soft skills*.
4. Дослідження фахівців Світового банку «Навички для сучасної України» (листопад 2015 р.) свідчить, що українські роботодавці

мають потребу в додаткових когнітивних та соціально-емоційних навичках своїх працівників.

5. За даними досліджень, проведених у Гарвардському та Стенфордському університетах, тільки 15 % кар'єрного успіху забезпечує рівень професійних навичок, натомість як інші 85 % – це «м'які» навички.

Мета Нової української школи

Потужну державу і конкурентну економіку забезпечить згуртована спільнота **творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих**. Саме таких повинна готувати середня школа України, адже їй належить центральне місце у системі освіти.

На відміну від університету, в школі ще можна вирівняти дисбаланс у розвитку дітей. Світогляд закладається саме в школі, тут формується особистість, її громадянська позиція та професійні якості. Тут вирішується, чи людина захоче і чи зможе навчатися впродовж життя.

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна мета – створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й вміння застосовувати їх у житті. НУШ – це школа, до якої приємно ходити учням. Тут прислухаються до них, вчать критично мислити, не бояться висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами. Водночас батькам теж подобається відвідувати цю школу, адже тут панують співпраця та взаєморозуміння.

Провідною метою кожної освітньої реформи, зокрема нинішньої, є підвищення якості освіти. **Чинники**, які забезпечують якість початкової ланки загальної середньої освіти:

- повне і своєчасне охоплення навчанням усіх дітей молодшого шкільного віку;
- різнобічне використання досягнень дошкільного періоду;
- осучаснення та оздоровлення освітнього середовища;
- впровадження методик особистісно і компетентісно зорієнтованого навчання, виховання і розвитку молодших учнів;
- технологічність методик навчання;
- моніторинговий супровід освітнього процесу;

- адекватна підготовка педагогічних кадрів тощо.

Реформа НУШ розрахована на роки, адже неможливо швидко змінити освітню традицію, що плекалася в Україні упродовж десятків років. Проте зміни вже розпочались. Зокрема, у вересні 2018 року було ухвалено новий *Закон «Про освіту»*, який регулює основні засади нової освітньої системи. На черзі ухвалення нового закону «Про загальну середню освіту», в якому буде більш детально розкрито зміни. Затверджено новий Державний стандарт початкової освіти. Основні засади реформи шкільної освіти викладено в Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

Прийнятий у вересні 2018 року Закон України «Про освіту» зумовлює розвиток усіх рівнів освіти на тривалу перспективу, регулює суспільні відносини щодо реалізації кожною людиною права на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь в їх реалізації, а також визначає компетенції державних органів та органів місцевого самоврядування в галузі освіти.

Новий базовий Закон «Про освіту» передбачає три рівні повної загальної середньої освіти:

- *початкова освіта (тривалість чотири роки);*
- *базова середня освіта, яка здобувається в гімназії (тривалість п'ять років);*
- *профільна середня освіта, яка здобувається в ліцеї або закладах професійної освіти (тривалість три роки).*

Загальна тривалість повної загальної середньої освіти збільшиться до 12 років. На території Європи 11-річна пострадянська школа залишилася в Україні, Білорусі та Росії. В усіх європейських країнах мінімальна тривалість здобуття повної загальної середньої освіти складає від 12 до 14 років.

Впровадження Закону «Про освіту» стосовно рівнів освіти всіх напрямів її розвитку передбачає внесення змін і доповнень до низки чинних Законів України, що стосуються освіти. Більшість норм цього об'ємного документу набирають чинності з дня наступного за днем його опублікування, але частина положень будуть вводитися поступово, про що сказано у розділі XII

«Прикінцеві та перехідні положення». Певні положення і норми Закону безпосередньо пов'язані із сучасними змінами в початковій освіті. Передусім педагогам початкової школи слід звернути увагу на те, яким чином у Законі сформульовано мету освіти.

Метою освіти є:

- ✓ всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей;
- ✓ формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей;
- ✓ виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству;
- ✓ збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

У розділі I «Загальні положення» пропонуються тлумачення термінів, які зумовлені сучасним розумінням ключового терміну «освіта». Зокрема це стосується учасників освітнього процесу, його засобів і результатів. У початковій освіті, як і на інших рівнях, учні та інші особи, які навчаються за будь-яким видом та формою, є здобувачами освіти. У цьому вбачається акцент на діяльнісну складову освіти – учень не одержує, а вчитель не дає освіти, її учень має здобувати. (Ми погоджуємося з думкою про те, що слово «учень» – універсальне, воно йде у парі із знаковим словом учитель; людина навчається неперервно шляхом самопізнання, самоучіння).

Освіту учень здобуває не в навчальному закладі, а в закладі освіти. До приведення законодавства і установчих документів закладів освіти у відповідність із цим Законом чинні терміни і нові є ідентичними. У закладах освіти здійснюється освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на його організацію, забезпечення та реалізацію. Освітній процес є значно ширшим поняттям (ст. 1, п. 16), ніж навчально-виховний.

2. Мета і компоненти Концепції Нової української школи

В Україні, як і у всьому світі, набирає ваги так зване покоління Y, або «діти тисячоліття», які народилися між 1990 і 2000 роками. Їхні погляди, спосіб життя кардинально відрізняються від старших поколінь. Досить поглянути на організацію офісів провідних технологічних корпорацій, щоб зрозуміти, на що орієнтується креативний клас, який визначає обличчя сучасної економіки. Для них немає чіткого розмежування між роботою, навчанням і відпочинком. Робота не обов'язково має бути серйозною і нудною. Життя для них – це гармонія між зароблянням коштів, пізнанням нового, самовдосконаленням, грою та розвагою.

На підході покоління Z. Діти, які народилися в 2010-их роках, не обов'язково будуть поділяти погляди старших. Яке життя оберуть сьогоднішні першокласники? Якою б не була відповідь, маємо запропонувати майбутнім поколінням українців школу, яка буде для них сучасною.

На початку навчального дня діти сідають колом. Хвилини 10 вони невимушено спілкуються, грають в ігри, співають пісні, обговорюють, чим займатимуться далі.

Більшість їхніх уроків – інтегровані. Тобто кілька годин щодня учні не мають чіткого поділу на предмети, а всебічно розглядають якусь певну тему, занурюються в неї, заодно навчаючись читати, рахувати, малювати, мислити, робити творчі проекти.

Парти в класі стоять не рядами, а об'єднані по 4 або по 6, бо більшість завдань діти виконують в групах.

На уроках вони слухають музику та звуки природи, дивляться відео, читають книжки за власним вибором, виконують фізичні вправи, сидять на підлозі, на перерві грають у рухливі ігри на свіжому повітрі.

Це не Фінляндія й не США, це навіть не альтернативна й не приватна школа. Це реальність, яка втілюється в усіх українських державних школах для перших класів з вересня 2018 року.

Відповідно до загальної мети освіти завданнями початкової школи є різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її

вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві.

Результат початкової освіти – здорова дитина, вмотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя; це учень / учениця, які вміють учитися з різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей, усвідомлювати себе громадянином / громадянкою України.

Головні компоненти Концепції, на які мають орієнтуватися вчителі початкової школи:

1. Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.
2. Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.
3. Наскрізний процес виховання, який формує цінності.
4. Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

Водночас, Концепцією визначено *складники*, якими з боку держави та місцевої громади як повноправного учасника освіти має забезпечуватися успішна організація освітнього процесу, а саме:

- Умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно. Децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію.
- Нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя.
- Справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти.
- Сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні закладу освіти.

На основі вищезазначених складників визначено формулу Нової школи, яка складається з *9 ключових компонентів*:

1. Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.
2. Умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається

професійно.

3. Наскрізний процес виховання, який формує цінності.
4. Децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію.
5. Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.
6. Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.
7. Нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набуті компетентності для життя.
8. Справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти.
9. Сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні закладу освіти.

3. Державний стандарт початкової загальної освіти. Освітні галузі

Основою для розробки змісту навчальних планів, програм і підручників є **Державний стандарт загальної середньої освіти**. Він розробляється для кожного окремого освітнього рівня, затверджується Кабінетом міністрів України й підлягає перезатвердженню 1 раз на 10 років. Державний стандарт початкової загальної освіти прийнято у квітні 2011 року, введено в дію з 1 вересня 2012 року. На основі Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р., прийнято Державний стандарт початкової загальної освіти: Схвалено рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 17.08.2017 р., протокол № 6/1-2.

Процес розроблення Стандарту здійснювався у відкритому експертному діалозі, до якого були залучені найкращі педагогіки-практики, науковці, громадські активісти, представники батьківських спільнот, міжнародні консультанти – понад 80 фахівців із різних регіонів України взяли участь у цьому процесі. Таке широке залучення було зумовлено, зокрема, численними

цільовими групами, які будуть користуватися Державним стандартом початкової загальної освіти.

Цільові групи: учителі початкової школи, керівники шкіл, управління освіти органів місцевого самоврядування та обласні органи управління освітою, МОН України, батьки.

Принципи Державного стандарту:

- презумпція талановитості дитини;
- цінність дитинства;
- радість пізнання;
- розвиток особистості;
- здоров'я;
- безпека.

Державний стандарт початкової загальної освіти передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегровано-предметній основі з переважанням ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи).

Зміст освіти відповідає таким **освітнім галузям**: мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформативна, соціальна і здоров'язбережувальна, фізкультурна, громадянська та історична, мистецька (див. додаток А).

У межах кожної освітньої галузі визначено:

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учня /учениці.

Мета освітньої галузі: «компетентнісний потенціал» освітньої галузі.

Загальні цілі: вміння, які розвиває галузь.

Загальні очікувані результати (ЗОРи): вказують на рівень розвитку кожного вміння на завершення циклу (1-2 кл. і 3-4 кл.)

Змістові лінії, які відображають зміст освітньої галузі, окреслюють її внутрішню структуру та систематизують конкретні очікувані результати. Для кожної освітньої галузі визначені «змістові лінії» – від 3 до 6.

Конкретні очікувані результати (КОРи), які визначають обов'язковий зміст, «ядро знань».

4. Особливості розвитку дитини 6-7-річного віку під час організації навчання

Вік 6-7 років є сприятливим для формування мотивів учіння, розвитку стійких пізнавальних потреб; розвитку продуктивних

прийомів і навичок навчальної діяльності; розкриття індивідуальних особливостей і здібностей; розвитку навичок самоконтролю, самоорганізації та саморегуляції; становлення адекватної самооцінки; розвитку критичності в ставленні до себе та оточуючих; засвоєння соціальних норм; розвитку навичок спілкування з однолітками, встановлення тісних дружніх контактів.

Сучасні педагоги виділяють низку особливостей розвитку сучасних дітей 6-7-ми років, які варто враховувати під час організації навчання першокласників. Вони отримані з професійних джерел нейропсихологів і нейропедагогів, де сформовано психологічний портрет сучасної дитини. Останніми роками все більше дітей не мають бажання йти до школи, причини такого стану різні, зокрема:

- ✓ діти об'єктивно набагато більше знають про школу й часто з телебачення або з розмов між дорослими в негативному контексті;
- ✓ вони не сприймають вступ до школи як щось особливе, етапне. Раніше вважалося, що дитина-першокласник вже вміє себе організувати, відчуває змістовний інтерес до школи. У термінах психології, це певне «ядро особистості», яке зумовлює інші властивості, інтелектуальні та емоційні. Зараз ми не знаходимо такого ядра у дітей на порозі їхнього шкільного життя;
- ✓ для сучасних першокласників школа – це вже не те безумовно привабливе місце, яким вона була 30 років тому закріплена в стереотипах старших поколінь.

У чому ж причина того, що сучасні діти значно відрізняються від своїх однолітків 30 років тому? Передусім, батьки стали менше спілкуватися з дітьми. За об'єктивними даними, до 70% дітей пережили родовий стрес під час патології вагітності та пологів, що впливає на розвиток дітей у цілому. Зрозуміло, що стан психологічного і психічного розвитку впливає на розумові процеси, які в основі навчальної діяльності.

Першим компонентом будь-якої діяльності є *мотиви*. Раніше основним питанням дітей 5-6 років було «Чому?» (так званий «вік чомучок»). У сучасних же дітей – «Навіщо?». Тобто діти зосереджуються не на причинно-наслідковій залежності між

об'єктами і явищами, а їх цікавить сенс своїх вчинків і дій. Отже, із сучасними дітьми треба домовлятися, повсякчас мотивувати на виконання певної роботи. Тепер не лише кожен урок слід розпочинати так званим «мотиваційним моментом», а кожен його етап чи навіть завдання. Зважаючи, що слова дорослого не завжди відразу сприймаються учнями, доцільно повсякчас ілюструвати сказане, наприклад, готовими роботами, власним прикладом, практично (компетентнісно, життєво) зорієнтованими завданнями, обов'язковою умовою яких є близький дитині життєвий контекст.

Наступна проблема – *заняття дітей у вільний час вдома*. Переважну кількість часу діти проводять з різноманітними гаджетами, за переглядом телепередач або за грою на комп'ютері. Як наслідок, під впливом хаотичного потоку інформації, що тисне на свідомість дитини, їй важко зосередитись, складно збагнути, що важливе. Такий стан психологи називають «ситуацією розірваних зв'язків». Отже, дітям необхідне постійне зовнішнє стимулювання, яке вони звикли одержувати з екрану, тому їм складно сприймати усне мовлення вчителя чи інших учнів, у результаті – складнощі з розумінням текстів (написаних чи почутих).

Учителю, щоб привертати увагу до своїх слів, потрібно застосовувати різноманітні прийоми. Часто спрацьовує момент неочікуваності, коли вчитель виконує екзальтовану роль або робить якусь неочікувану справу. Проте, не варто цим зловживати – учитель і учні мають бути друзями, але вони не ровесники.

Можна порадити скористатися додатковими сигналами, умовними позначеннями. Наприклад, як домовитись, коли всі повинні затихнути й звернути увагу на вчителя. Учитель підіймає руку й так само роблять всі учні, які помітять цей рух. Ті педагоги, які використовують цей прийом, відзначають, що відбувається швидка ланцюжкова реакція; дітям, які встигли раніше ніж інші помітити сигнал, це видається грою; так поступово шум стихає, решта учнів помічають зміну й приєднуються до загалу. Так само використовують сигнальні картки.

Сучасним учням складно переносити увагу з одного предмета діяльності на інший, оскільки під час постійного безконтрольного перегляду комп'ютерних ігор, програм, телевізора, де відбувається швидка зміна кадрів, у дитини активізуються тільки високочастотні компоненти. Проте, основним фактором організації будь-якої психомоторної діяльності – мовної, графічної та ін., є низькочастотні ритми довільних фізичних зусиль. Отже, не варто зловживати на уроках використанням персональної комп'ютерної техніки.

Як не дивно, але і в сучасних умовах ілюстрації мають більший позитивний вплив. За спостереженнями психофізіологів, після комп'ютерної гри (в тому числі комп'ютерного тренажера) дитина може повернутися до нормального стану, в якому здатна сприймати навчальну інформацію, лише через 10-15 хвилин. Швидка зміна кадрів розгальмовує дитину, не дозволяє їй зосередитись. Тому урок бажано будувати таким чином, щоб більша частина часу приділялася розгляду однієї теми, при чому завдання мають вибудовуватись у систему, де поступово змінюється рівень завдання – від розпізнавання й репродуктивного відтворення, через групу завдань на розуміння, до завдань на застосування. Решта відходить на периферію – повторення.

Однією з основних сучасних рис дітей є кліповість мислення, отже вони погано сприймають одну картинку, з якою треба працювати тривалий час. Можна запропонувати, наприклад, серію малюнків, побудовану за принципом коміксів, а ще краще – частіше змінювати види активності на уроці.

У сучасних дітей, на відміну від їхніх однолітків кінця ХХ століття, у яких переважав наслідувальний рефлекс, спостерігається рефлекс свободи – вони самі вибудовують систему поведінки, що спостерігається у наймолодшому віці.

Надати свободу учням, проте не зашкодити навчанню, не внести в нього дезорганізацію можна передусім шляхом пропонування завдань однієї змістової сутності, але у різних форматах. Наприклад, під час вивчення в 1 класі просторових відношень, можна запропонувати учням кілька варіантів завдань однієї суті (вказати, які об'єкти розташовані ліворуч, а які –

праворуч), але по-різному ілюстрованих. Кожен учень має обрати завдання, яке захоче. Оригінальним буде завдання такого плану: на пластикових ложках маркером написати по одному виразу на кожній і запропонувати зібрати в склянку ложки, де результат – певне число. Таким чином, учні в момент самостійного вибору завдань відчують свою значущість, що в цілому позитивно вплине на їхнє самоствердження.

Таким чином, урахування особливостей розвитку сучасних дітей у освітньому процесі дозволить вибудувати систему відносин на основі довіри і розуміння. Це важливо з огляду на те, що система відносин домінує над потребою традиційного надбання знань.

Питання і завдання для самоконтролю

Чим зумовлена потреба реформування початкової освіти?

Нова українська школа: реформаторська ініціатива чи необхідність? Обґрунтуйте.

Які особливості взаємодії педагогів з батьками учнів у НУШ?

Укладіть *Пам'ятку для батьків*, в якій зазначте усі необхідні аспекти Нової української школи.

Які умови реалізації принципу дитиноцентризму у практиці НУШ?

ЛЕКЦІЯ 2

Тема: Сучасні підходи до організації освітнього процесу у початковій школі

План

1. Компетентнісний підхід: сутність, значення, мета.
2. Педагогіка партнерства. Взаємодія, співробітництво, співтворчість.
3. Особистісно зорієнтована модель освіти.
4. Індивідуально-діяльнісний підхід до організації навчання.
5. Зміст імітаційно-ігрового підходу до організації навчання.

Література

1. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 212 с. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/25153/1/>
2. Дідик О.В. Компетентнісно-орієнтоване навчання у процесі формування творчої особистості молодшого школяра. Х.: Основа, 2010. 144 с.
3. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В.Кремень]. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415) . Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>.
5. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/.
6. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. Під заг. ред. М. Грищенка. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
7. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. ред. Н. М. Бібік. К., 2016. 40 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>
8. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручник. К.: Грамота, 2012. 504 с.
9. Якиманська І., Якуніна О. Планування та технологія особистісно зорієнтованого уроку. *Відкритий урок*. 2006. Жовтень. С. 17-21.

Опорні поняття теми

компетенція і компетентності, сучасні підходи до організації освітнього процесу, педагогіка партнерства, взаємодія, особистісно зорієнтоване навчання, індивідуально-діяльнісний підхід до навчання, імітаційно-ігровий підхід до навчання

1. Компетентнісний підхід: сутність, значення, мета

Компетентнісний підхід розглядають як такий, що дозволяє подолати розрив між існуючою освітньою практикою та новими вимогами до результатів освіти в умовах інформаційного суспільства. Поширення ідей компетентнісного підходу відбувається під впливом зміни мети освіти та можливих шляхів її реалізації. Компетентнісний підхід вважається ключовою інноваційною ідеєю сучасної освіти. Для конструювання мети й змісту освіти у формі стандартів, програм і підручників сьогодні вирішальним є розуміння компетентності як спроби специфічного збільшення й конфігурації одиниць планових результатів освітнього процесу.

Поняття «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. *Компетентність* також визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці.

Компетентність – це певна освіченість, майстерність, обдарованість, поінформованість, обізнаність, авторитетність тощо. Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність (ЗУ «Про освіту»).

Компетентність – синонім понять «поінформованість», «обізнаність», «досвідченість», «авторитетність», що конкретизується щодо різних галузей (лінгвістичної, соціальної, життєвої, професійної, громадянської тощо). В українській педагогіці спроба наблизитися до адекватного розуміння понять «компетенція» і «компетентність» триває майже десять років. *Компетенція* – сукупність знань, вмінь і навичок, необхідних для

виконання конкретної роботи, також мотивація на їхнє використання, це маленький елемент широкого поняття компетентності. Володіючи різними видами компетенції, людина може й не бути компетентною. Метою повної загальної середньої освіти (за новим ЗУ «Про освіту») є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності.

Отже, компетентність – інтегрована здатність особистості, яка набута в процесі здобуття нею освіти. Вона включає знання, уміння, навички, досвід, цінності і ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці, тому компетентність не може бути зведена лише до фактичних знань.

Важливий акцент новозмін пов'язаний із тим, що визнається рівнозначність усіх ключових компетентностей на всіх етапах навчання. Тобто, кожна освітня галузь (мовно-літературна, іншомовна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережна, фізкультурна, громадянська та історична, мистецька) володіє освітнім потенціалом, необхідним для формування кожної ключової компетентності. Цей потенціал має бути реалізований наскрізно у процесі навчання кожного предмета або курсу.

Ключові компетентності НУШ:

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.
2. Спілкування іноземними мовами. Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати та

тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

3. Математична грамотність. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем.

4. Компетентності в природничих науках і технологіях. Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

5. Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

6. Уміння навчатися впродовж життя. Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації освітнього процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

7. Соціальні і громадянські компетентності. Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджувати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів.

8. Підприємливість. Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства та держави. Здатність до підприємницького ризику.

9. Загальнокультурна грамотність. Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

10. Екологічна грамотність і здорове життя. Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

Усі перелічені компетентності однаково важливі й взаємопов'язані. Кожну з них діти набуватимуть послідовно, поступово під час вивчення різних предметів на всіх етапах освіти. Спільними для всіх компетентностей є такі вміння:

- *уміння читати і розуміти прочитане;*
- *уміння висловлювати думку усно і письмово;*
- *критичне мислення;*
- *здатність логічно обґрунтовувати позицію;*
- *ініціативність;*
- *творчість;*
- *уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення;*
- *уміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект;*
- *здатність до співпраці в команді.*

2. Педагогіка партнерства. Взаємодія, співробітництво, співтворчість

Учитель повинен у школі створити умови, які б допомогли кожному учневі знайти шлях самовдосконалення, індивідуального, інтелектуального, морального, духовно-емоційного розвитку. Масово-репродуктивна система шкільного навчання гальмує становлення і розкриття творчого потенціалу

особистості школяра. Тому пошуки шляхів подальшого вдосконалення результативності навчання зі зміною його характеру і реалізацією *нових підходів* до організації творчої, пізнавальної навчальної діяльності особливо актуальні.

У філософській літературі термін «підхід» розглядається як спрямованість на ті чи інші аспекти пізнавальної діяльності. У педагогічній літературі виділяють діяльнісний, індивідуально-орієнтований, імітаційно-ігровий, особистісно зорієнтований та ін. підходи до організації освітнього процесу.

«Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло», – писав Василь Сухомлинський. Великого значення в Концепції НУШ набуває аспект педагогіки партнерства між усіма учасниками освітнього процесу.

Педагогіка партнерства (співробітництва) ґрунтується на *принципах* гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості. Її *метою* є створення нового гуманного суспільства, вільного від тоталітаризму і офіціозу.

Головним *завданням* педагогіки партнерства є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу.

Це завдання реалізовується у спільній діяльності вчителя й учнів, учителя й батьків, що передбачає взаєморозуміння, єдність інтересів і прагнень з метою особистісного розвитку школярів.

Принципи партнерства в педагогіці є такими:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Утілюючи ідеї педагогіки партнерства, вчителю необхідно використовувати в своїй роботі не тільки стандартні методи організації освітнього процесу, але і виявляти ініціативу та будувати навчання і виховання таким чином, щоб дитина була постійно залучена до спільної діяльності. Як *інструменти*

педагогіки партнерства можна використовувати цікаві й захоплюючі розповіді, відверту бесіду, справедливу і незалежну оцінку, заохочення творчих успіхів, особистий приклад, зустрічі з цікавими людьми, спільний пошук рішень, спільні суспільно корисні справи, благодійні акції тощо.

Педагогічна взаємодія, співробітництво і співтворчість розглядаються як один із підходів до організації навчання. Педагогічна взаємодія – це обмін інформацією, пізнання особистості, організація творчої діяльності і побудова взаємин за допомогою різних комунікативних засобів, збіг спрямованості педагогічного впливу і відповідної реакції учнів.

Під час організації взаємодії в навчанні необхідно враховувати такі *умови*:

- створення ситуації психологічної єдності;
- забезпечення можливості самовираження особистості;
- приховане керування ініціативою учнів.

Навчання, засноване на педагогічній взаємодії, має забезпечити ефект співрозуміння, сприяння, співоцінки, що стимулюють перспективу зростання, розвиток світоглядних позицій, активної пізнавальної позиції і творчого стилю діяльності вчителя й учня.

Упровадження в навчання відносин педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості сприяє перетворенню особистості учня з її інтересами, потребами, можливостями в центр освітнього процесу. Ці відносини активізують позицію учнів у пізнавальній діяльності, забезпечують умови для виникнення проблемних ситуацій, застосування активних форм і методів роботи, створення емоційно-творчої атмосфери на заняттях, ситуації успіху і надання волі вибору навчальних завдань кожному з них.

Завдання вчителя полягає в тому, щоб, не знижуючи власної активності, стимулювати активні дії учнів. Для цього необхідні:

- довірливість у спілкуванні;
- діалогічність, вміння слухати учня;
- взаєморозуміння, без якого немає взаємодії і співробітництва;
- реальний психологічний контакт, що будується на основі ділових і особистих зв'язків;

- здатність відмовитися від диктату і перейти до співробітництва та співтворчості в навчальній роботі.

3. Особистісно зорієнтована модель освіти

Сучасна школа здійснює рішучий поворот до особистості дитини і будує свою роботу з нею на основі:

- поваги особистої гідності кожного вихованця, його індивідуальних життєвих цілей, запитів та інтересів;
- створення сприятливих умов для його саморозвитку;
- орієнтується не тільки на підготовку вихованця до майбутнього життя, але й на забезпечення повноцінного проживання кожного вікового етапу відповідно до його психофізіологічних особливостей.

Предметом гуманістичної педагогіки є виховання Людини, гуманної вільної особистості, здатної жити і творити в демократичному суспільстві. У теорії гуманістичної педагогіки, де особистість дитини представляється як суспільна цінність, оперують поняттями «особистісно зорієнтоване навчання і виховання», «особистісно зорієнтований підхід».

Особистісно зорієнтований підхід – це найважливіший принцип психолого-педагогічної науки, що передбачає створення активного освітнього середовища та облік своєрідності індивідуальності в розвитку і саморозвитку. Саме цей принцип визначає положення дитини у освітньому процесі, означає визнання його активним суб'єктом діяльності, а отже, становлення суб'єкт-суб'єктних відносин.

Особистісно зорієнтований підхід – базова ціннісна орієнтація педагога, що визначає його позицію у взаємодії з кожною дитиною і колективом. Цей підхід вимагає ставлення до учня як до унікального явища незалежно від його індивідуальних особливостей. Даний підхід вимагає і того, щоб сам вихованець сприймав себе такою особистістю і бачив її в кожному з оточуючих людей. Особистісний підхід передбачає, що і педагоги, і учні ставляться до кожної людини як до самостійної цінності, а не як до засобу для досягнення своїх цілей. Це пов'язано з їх готовністю сприймати кожну людину і визнавати за нею право на несхожість на інших.

Дитиноцентризм розуміється як максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів.

Актуальними для Нової української школи є такі *ідеї дитиноцентризму*:

- відсутність адміністративного контролю, який обмежує свободу педагогічної творчості;
- активність учнів у освітньому процесі, орієнтація на інтереси та досвід учнів, створення освітнього середовища, яке б перетворило навчання на яскравий елемент життя дитини;
- практична спрямованість навчальної діяльності, взаємозв'язок особистого розвитку дитини з її практичним досвідом;
- відмова від орієнтації освітнього процесу на «середнього школяра» і обов'язкове врахування інтересів кожної дитини;
- виховання вільної незалежної особистості;
- забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, врахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини;
- впровадження шкільного самоврядування, яке під свободою і самостійністю дитини передбачає виховання гуманістичних та демократичних ідей і світогляду, необхідних сучасному суспільству.

4. Індивідуально-діяльнісний підхід до організації навчання

Навчання має двоаспектний характер. З одного боку, беручи участь в освітньому процесі, школярі повинні опанувати систему знань, умінь і навичок. З іншого боку, в процесі здобуття освіти мають бути створені умови для становлення творчої особистості, формування індивідуального стилю діяльності й активної позиції кожного учня.

Двоаспектність визначає необхідність реалізації *індивідуально-діялісного підходу до навчання*. Цей підхід забезпечує організацію занять з урахуванням основних характеристик особистості учня і специфіки його пізнавальної діяльності. Він дає змогу максимально розкрити всю багатогранність і неповторність індивідуальних особливостей учня, що своєю чергою надасть йому надалі можливість самореалізуватися у змінному соціальному середовищі.

Великі можливості у формуванні особистості учня містить діяльнісний підхід до навчання. С. Рубінштейн стверджував, що в діяльності людини, її справах не тільки виявляється психічний і духовний розвиток людини, а й удосконалюється. Діяльність виступає джерелом та фактором формування свідомості і розвитку властивостей особистості. Останні, здійснюючи регуляцію людської діяльності, є умовою її адекватного виконання.

Підтвердження необхідності організації навчання на основі індивідуально-діялісного підходу є й у роботах О. Леонтьєва. Він вважає важливим фактором розвитку особистості провідну діяльність, що зумовлює найголовніші зміни в психологічних процесах і психологічних особливостях особистості на визначеній стадії розвитку.

Принцип «поза діяльністю немає розвитку» є визначальним у навчанні. Однак далеко не кожна діяльність забезпечує результативність становлення творчої особистості. Усвідомлення ставлення до освітнього процесу в школі є важливим стимулом формування стійких властивостей особистості як суб'єкта діяльності.

В. М'ясищев вважав, що ставлення характеризує рівень інтересу, силу емоцій, бажання і потреби. Тому воно є чільним у розвитку особистості. Ставлення допомагає учневі проникнути в зміст майбутньої роботи, усвідомити її роль у власному особистісному зростанні, більш відповідально ставитися до її виконання. Позитивне ставлення до навчальної роботи як засобу розвитку особистості породжує позитивні почуття, емоції, що стимулюють її активність.

Як показують спостереження, певна частина діяльності (у вигляді навчальних завдань) може сприйматися учнем як нав'язана ззовні. Така діяльність, на думку Л. Анциферової, не може сприяти нормальному процесу інтелектуального і морального становлення школяра. Поділяючи цю думку, К. Абульханова-Славська зазначає, що як розвивальна дія виступає лише та діяльність, яка відповідає потребам, інтересам, цілям і загальним життєвим цінностям, тобто визначеному ставленню учня до діяльності. Саме ж ставлення особистості до діяльності

опосередковане всією її життєвою позицією, світоглядом, життєвими установками. Тому *організація навчання в школі поєднана з формуванням позитивного ставлення учнів до навчання, потребою творчо трудитися.*

Суть індивідуально-діяльнісного підходу полягає в синтезі відносин з учнем і як з об'єктом педагогічного впливу, і як з суб'єктом самостійної пізнавальної діяльності та спілкування, що є основою становлення його як особистості.

Індивідуально-діяльнісний підхід до навчання забезпечує умови для самореалізації, самовиховання і самоствердження особистості, а процесу навчання додає особистісно зорієнтований, діяльнісний характер.

Реалізація індивідуально-діяльнісного підходу до навчання не можлива без урахування таких *закономірностей*:

- формування особистості учня відбувається на основі його діяльності і спілкування під час освітнього процесу;
- співвіднесення зовнішніх виховних впливів із внутрішніми особливостями особистості для того, щоб у школярів накопичувався позитивний досвід моральної поведінки;
- знання джерел і рушійних сил особистісного становлення, що є породженням суперечливих прагнень, поглядів, дій;
- нерівномірність інтелектуального і морального становлення особистості, зумовлена різноманітними впливами на школяра і поєднанням у його внутрішньому світі різних передумов, знання та досвіду, набутих у неоднакових ситуаціях.

Організація навчання на основі індивідуально-діяльнісного підходу активізує здатність школярів міркувати, спостерігати педагогічні явища і процеси, піддавати їх ретельному аналізу; закріплює установку на творче вирішення навчально-пізнавальних завдань, відповідальне ставлення до навчальної роботи.

5. Зміст імітаційно-ігрового підходу до організації навчання

Створення необхідних умов для становлення творчої особистості не можливе без зміни підходів до організації освітнього процесу. Т. Шибутані розглядав особистість як продукт рольової взаємодії між людьми, оскільки людська природа і соціальний порядок є продуктами комунікації.

Навчальна діяльність має бути організована таким чином, щоб учні могли опановувати потоками інформації, закріплювати знання й уміння, перетворювати їх в інструмент практичної дії і спілкування. Тому в навчанні доцільно моделювати імітаційно-ігрові ситуації, що активізують не тільки інформаційний, а й процесуальний бік, поєднують особисту участь школярів у діяльності й ігрові форми її імітації. Орієнтація навчання на особистість учня зумовлює необхідність імітаційно-ігрового підходу до організації освітнього процесу в школі.

Ігрові форми і методи дають змогу оптимально врахувати вимоги пізнавальної діяльності і створити ситуації, залучаючись до яких учні будуть опановувати мистецтвом швидко й ефективно вирішувати навчальні завдання, оволодівати культурою спілкування, розвивати логічне мислення.

Характерними *ознаками імітаційно-ігрового підходу до навчання є:*

- імітаційне моделювання;
- опис ситуацій і типів пізнавальних дій і спілкування;
- проблемний характер навчальних ситуацій;
- розподіл ігрових ролей між учасниками гри з урахуванням їхніх можливостей, здібностей, підготовленості й установок;
- стан емоційно-позитивної напруги учасників імітаційно-ігрової діяльності;
- пошук різних вирішень поставлених завдань в імітаційно-ігровій ситуації;
- багатоваріантність рішень;
- обговорення підсумків імітаційно-ігрової діяльності;
- чіткість критеріїв щодо оцінювання дій учнів в імітаційно-ігровій діяльності.

Реалізація імітаційно-ігрового підходу до навчання забезпечує заміну традиційної більш раціональною й ефективною технологією навчання, основу якої становить імітаційно-ігрове моделювання. Імітаційно-ігрова діяльність стимулює творчість. Виконуючи рольове завдання, учні не тільки послуговуються засобами спілкування, а й прогнозують ігрові дії, тобто перевтілюються, імпровізують, діють.

Навчання, що реалізує імітаційно-ігровий підхід до організації навчальних занять, забезпечує емоційну й інтелектуальну обстановку в класі, атмосферу психологічного комфорту для кожного учня, а саме:

- психологічну захищеність кожного учасника, коли виконуваним ним ігрові ролі не знижують соціального статусу, не викликають почуття безнадійності й дискомфорту;
- перспективу особистісного зростання, усвідомлення залежності між якістю виконання ігрової ролі й успішністю морального становлення;
- формування позитивної установки на імітаційно-ігрову діяльність, самостійність, творчість;
- залучення школярів до системи відносин, побудованих на педагогічній взаємодії, співробітництві і співтворчості, що забезпечує кожному свободу дій, активність у імітаційно-ігровій ситуації;
- реалізацію рефлексивних і емпатичних процесів, що дають змогу керувати емоційними почуттями і станом учасників імітаційно-ігрової діяльності, виявляти гнучкість, приймати їх такими, які вони є, не нав'язуючи чужого підходу до виконання навчальної ролі.

Гра – найважливіший засіб становлення особистості. Вона, як і імітація, створює необхідні умови для формування моральних якостей учнів. Ще К. Ушинський писав, що у грі формуються всі сторони дитячої душі, розум дитини, її серце і воля, гра має великий вплив на розвиток дитячих здібностей і нахилів.

Д. Ельконін, визнаючи величезні виховні і розвивальні можливості гри, вважав, що у грі формуються не тільки інтелектуальні операції, а й механізм можливої зміни позиції і координації свого погляду з іншими можливими поглядами. Гра як модель поведінки, вияву і розвитку складних систем, що самоорганізуються, містить альтернативні сценарії різних процесів життя. Але в ній закладені «вільні» основи самовираження, імпульси творчих дій, виборів, переваг.

Останнім часом гра все частіше привертає увагу педагогів і методистів як засіб професійного розвитку особистості. Ще Б. Ананьєв стверджував, що гра – особлива форма діяльності.

Вона охоплює всі періоди людського життя. Л. Новикова зазначала, що призначення гри полягає в тому, щоб організувати її через різні види діяльності, підвищити виховний потенціал використовуваної технології освітнього процесу. Виховна мета лежить поза грою: у сфері вирішення пізнавальних завдань, у сфері навчання і морального становлення. Досягається вона через залучення учнів до гри, пов'язаної із процесом досягнення цієї мети.

У освітньому процесі НУШ ефективно організовується ігрова діяльність школярів із використанням конструкторів LEGO, оскільки така робота об'єднує в собі елементи гри та експериментування. За допомогою LEGO діти вивчають математику, мову, знайомляться з довкіллям і навіть малюють цеглинками. Конструктор є надійним помічником у роботі вчителів-логопедів і корекційних педагогів. Заняття з LEGO урізноманітнюють та вдосконалюють освітній процес, роблять його цікавішим для дітей. Заняття в ігровій формі створюють неповторну атмосферу психологічного комфорту і проходять без нервового напруження, що позитивно позначається на якості засвоєння матеріалу.

LEGO-технологія:

- формує вміння розв'язувати проблемні завдання, ставити мету, міркувати про подальшу роботу, розробляти план дій;
- розвиває творче мислення;
- розвиває мовлення — діти вчать детально пояснювати свої дії, пояснювати міркування, надавати чіткі та зрозумілі інструкції, розповідати історії, висловлювати власні думки;
- формує вміння співпрацювати, зокрема, уміння працювати в парах чи групах, ділитися матеріалами, уміння вчитися у своїх однолітків, дослухатися до їхніх ідей та пропонувати власні, уміння аналізувати ідеї та обирати раціональніші, уміння розподіляти ролі та обов'язки;
- розвиває сенсорне сприйняття, допомагає формувати уявлення про зовнішні властивості предметів: форму, величину, колір, положення у просторі;

- розвиває дрібну моторику;
- формує цілісну систему уявлень дитини про навколишній світ, збагачує життєвий досвід дитини (див. додаток Б).

Л. Байкова підкреслює двоплановий характер гри. Учасники гри виконують реальні дії, за допомогою яких вирішують поставлені нестандартні завдання. Але з іншого боку ці дії умовні, бо вони відбуваються в штучно змодельованих навчальних ситуаціях. Поєднання реальності дій з умовністю ситуацій, що програються, забезпечує розвивальний ефект, допомагає зняти психологічну напругу. Гра сприяє оптимізації настрою, позитивних емоцій, тим самим стимулює розвиток психічних властивостей і якостей особистості, збагачує життєвим досвідом, готує ґрунт для успішної адаптації до пізнавальної діяльності.

Імітаційно-ігровий підхід до навчання – це значна можливість для активної взаємодії учнів і їхньої самореалізації. Завдання полягає в тому, щоб знайти оптимальні варіанти і моделі імітаційно-ігрової взаємодії в освітньому процесі. Ця модель є механізмом самоорганізації і самонавчання особистості.

Імітаційно-ігровий підхід до навчання дає змогу додати навчально-пізнавальній діяльності учнів імпульс творчості, одухотворити засвоюваний досвід, забезпечити активізацію навчальних дій. У ході реалізації гри завжди відбувається взаємодія сторін, які беруть у ній участь. Грати – значить вступати в контакти з іншими. Контакти реалізуються через діалог між учасниками гри, що створює умови для їхнього творчого самовираження. Гра в освітньому процесі забезпечує учням свободу дій, навіть у наслідувальні дії вона привносить щось нове.

Імітаційно-ігровий підхід до навчання забезпечує високий рівень активності, що підтримується пережитим почуттям задоволення від вияву інтелектуальних і духовних сил учнів. У грі моделюються пізнавальні ситуації, імітуються властивості, якості, стани, виявляються здібності, уміння, необхідні школярам для успішного виконання навчальних функцій.

Для гри й імітації необхідний спеціально створений простір, де панує визначена морально-психологічна атмосфера. Властивість гри й імітації створювати нехай тимчасове відчуття гармонії з навколишньою дійсністю досить цінне для організації пізнавального процесу, практики спілкування в системі «учитель – учні». Імітація і гра містять великі можливості для діагностики здібностей і рівня готовності учнів до самостійної діяльності. Упровадження імітаційно-ігрових форм до освітнього процесу стимулює розумову діяльність учнів, творче засвоєння предметних знань, умінь і навичок, розвиток організаторських здібностей.

Комунікативно-ігрові ситуації служать засобом розвитку особистості. Під час конструювання ігрової ситуації передбачається організація спільної діяльності учнів, що має характер рольової взаємодії, відповідно до правил комунікативної поведінки. Вплив на моральне становлення визначається позицією особистості, діяльністю, в яку вона залучена (С. Рубінштейн). Взаємодія знань і ціннісних орієнтацій, зовнішніх впливів і психологічних процесів особистості, мотивації і стимулів, що діють у комунікативно-ігровій ситуації, стимулює особистісне зростання школярів.

Названі вище підходи до організації освітнього процесу сучасної школи допомагають успішно реалізувати різні види навчання, надати їм особистісно-розвивального характеру, забезпечити умови для одержання оптимального результату.

Питання і завдання для самоконтролю

У чому полягає мета компетентнісної освіти?

У чому полягає сутність понять «компетенція» і «компетентність»?

Напишіть есе на тему: «Сучасний компетентнісно зорієнтований урок у початковій школі».

Якими є головні завдання особистісно зорієнтованого навчання?

Імітаційні ігри та ігрові технології: мета, класифікація, функції.

Розробіть презентацію про ігрові методи навчання.

ЛЕКЦІЯ 3

Тема: Освітній простір Нової української школи

План

1. Освітнє середовище НУШ – середовище, що належить дітям.
2. Психологічно безпечне середовище. Створення спільноти у класі.
3. Фізичне середовище. Навчальні осередки.
4. Соціальна інклюзія.
5. Булінг (цькування) як явище в освіті.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти: Схвалено рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 17.08.2017 р., протокол № 6/1-2. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.
2. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. К.: ОСВІТА-ЦЕНТР+, 2018.
3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415) - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>.
4. Кацалап В., Савкова І. Програма тренінгових занять «СТОП – Булінг» орієнтована на профілактику насилля в шкільному середовищі. URL: iprobuk.cv.ua/images/.../Кацалап_В.В._Савкова__О..doc
5. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/.
6. Король А. Причини та наслідки дослідження явища булінгу. *Відновле правосуддя в Україні*. 2009. № 1 2. 190 с. URL: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/poperedzhenya_dl/buling_article.pdf
7. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи / Під заг. ред. М. Грищенка. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
8. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Під заг. ред. Н.М. Бібік. К., 2016. 40с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>
9. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручник. К.: Грамота, 2012. 504 с.

10. Шевців З.М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2016. 248 с.

Опорні поняття теми

освітній простір, освітнє середовище, психологічно безпечне середовище, фізичне середовище, правила і рутини, ранкові зустрічі, навчальні осередки, інклюзія, діти з особливими освітніми потребами, булінг

1. Освітнє середовище НУШ – середовище, що належить дітям

Освітнє середовище – сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні.

Міністерство освіти і науки України затвердило *Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи*. У документі зокрема вказано, що особливістю Нової української школи є, поміж іншого, організація такого освітнього середовища, що сприятиме вільному розвитку творчої особистості дитини. З цією метою змінюються просторово-предметне оточення, програми та засоби навчання. У Новій українській школі зростає частка проектної, командної, групової діяльності у педагогічному процесі, тому мають бути урізноманітнені варіанти упорядкування освітнього простору. У плануванні і дизайні освітнього простору першорядним має бути спрямування на розвиток дитини і мотивації до навчання.

Плануючи організацію освітнього середовища в початкових класах, не лише важливо, а й необхідно брати до уваги теорію розвитку дитини, описану в працях багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних авторів (Е. Еріксон, Л. Виготський, Ж. Піаже та ін.)

Педагогові необхідно знати особливості організації та управління класом, що відповідають розвивальним потребам дитини в соціокультурному контексті, а саме: розвитку таких якостей, як працьовитість, ініціативність, автономність, довіра, вміння вчитися, участь у виробленні спільних правил, розвиток і

підтримка дружніх стосунків, співпраця, повага до однолітків і вчителів, відповідальність та успішність.

Освітнє середовище у початкових класах має бути *безпечним місцем*, де діти відчуватимуть себе захищеними та в безпеці, де відбувається більшість навчальних видів діяльності. Окрім цього, освітнє середовище має відображати філософію концепції Нової української школи та освітню програму. З першого погляду на середовище в класі ми можемо зробити висновок, кому воно належить – вчителям і їхньому баченню щодо освіти чи дітям і їхнім батькам, їхньому баченню освіти. Можна стверджувати, що середовище в класі, де не видно дитячих робіт, робіт їхніх сімей, членів місцевої громади, не належить дітям. Таке середовище створюється лише вчителем для того, щоб викладати навчальну програму без врахування таких чинників, як інтереси і потреби дітей, їхні попередні знання та досвід. Лише вчитель здійснює контроль щодо того, як, де і якими навчальними матеріалами будуть користуватися діти. У такому класі немає місця для творчості, досліджень, розвитку позитивної самооцінки дітей

Усі діти заслуговують навчатися у такому середовищі, де забезпечуються їхні потреби – базові потреби, потреби у навчанні, додаткові потреби (для дітей з особливими освітніми потребами). У такому освітньому середовищі є баланс між навчальними видами діяльності, ініційованими вчителем, та видами діяльності, ініційованими самими дітьми. Таке середовище забезпечує можливості дітям робити власний вибір, можливості для розвитку нових та удосконалення наявних практичних навичок, отримання нових знань, розвитку свого позитивного ставлення до інших (див. додаток В).

Дуже важливо, щоб вчителі повною мірою розуміли свою роль як моделі бажаної поведінки та ставлення до людей з повагою, добротою й відповідальністю.

Учителі початкової школи мають усвідомлювати основні риси відповідальності, яку вони несуть за своїх учнів, що передбачає такі обов'язки:

- Поважати кожну дитину.
- Вірити в успішність кожної дитини.

- Бути чесними і визнавати власні помилки.
- Вміти слухати й дотримуватися конфіденційності.
- Бути послідовними й справедливими.
- Мати високі очікування щодо кожного учня, у тому числі учнів з особливими освітніми потребами.
- Цінувати особисті зусилля дітей.
- Організувати стимулююче навчальне середовище.
- Постійно поновлювати свої знання про дитячий розвиток.

Участь дітей в організації середовища класу допомагає сформувати у них почуття відповідальності і того, що класна кімната належить саме їм. Іншими словами, діти беруть участь в організації своєї навчальної домівки.

Для вчителя важливо заохочувати дітей брати участь у прийнятті рішень щодо того, де розмістити навчальні матеріали, як оформити клас, визначення відповідальних за ту чи іншу роботу. Діти можуть допомагати розвішувати таблички з назвами навчальних центрів чи навчальних матеріалів, складати розклад робіт, робити календарі днів народжень тощо.

2. Психологічно безпечне середовище. Створення спільноти у класі

Освітнє середовище школи є частиною життєвого середовища людини. Заклади освіти як соціальний інститут суспільства є суб'єктами безпеки, і важливість вивчення психологічної безпеки особистості в освітньому середовищі полягає в тому, що заклад освіти, включаючи в себе підростаюче покоління, дорослих і сім'ю, здатні будувати свою локальну (приватну) систему безпеки як через освіту, так і через вирішення завдань розвитку.

Психологізація освітнього середовища з метою збереження та зміцнення здоров'я її учасників, створення в освітньому закладі безпечних умов праці і навчання, захист від усіх форм дискримінації можуть виступати альтернативою агресивності соціального середовища, психоемоційному і культурному вакууму, наслідком яких є зростання соціогенних захворювань. Важливою умовою зниження числа стресових ситуацій у педагогічній практиці є забезпечення психологічної безпеки під час взаємодії учасників освітнього середовища.

Дослідники Т. Цюман, Н. Бойчук, які вивчають коло проблем, пов'язаних з питанням психологічної безпеки освітнього середовища, вважають, що *психотравмуючі ситуації* прямо чи опосередковано впливають на фізичне і психічне здоров'я особистості. Зокрема, до психотравмуючих ситуацій в освітньому процесі закладу можна віднести:

- конфлікти у стосунках вчитель – учень, учень – учень, учень – батьки;
- проблема адаптації в освітньому середовищі;
- атмосфера конкуренції між однолітками;
- надмірна вимогливість педагогів тощо.

Значною мірою на вчителя покладається роль формування психологічно безпечного середовища у початковій школі.

Одним із важливих чинників для розвитку самовизначення і самоактуалізації дітей є забезпечення можливості здійснювати вибір у класі і, відповідно, приймати самостійні рішення, усвідомлюючи при цьому їх наслідки. Такі можливості для вибору вчителі можуть легко знайти впродовж навчального дня – це і вибір навчальних матеріалів, підходу до вирішення проблеми, місця за столом, де вони хочуть працювати та ін. Коли вчителі розширюють сферу питань, до вирішення яких вони залучають учнів, вони тим самим покращують якість навчання.

Важливим складником системи формування нового змісту освіти є чітке бачення результатів педагогічного партнерства «учень – вчитель», в основі якого відповідні цінності, зазначені в Концепції Нової української школи, що, своєю чергою, рекомендовані Європейським парламентом та Радою Європи, та містять *24 риси і чесноти*, що їх визнали пріоритетними понад 50 країн світу.

Це: креативність, цікавість, критичне мислення, любов до навчання, мудрість, відвага, наполегливість, чесність, енергійність, любов, доброта, соціальний і емоційний інтелект, співпраця, справедливість, лідерство, вміння пробачати, скромність, розсудливість, самоконтроль, поцінування краси, вдячність, оптимізм, гумор і віра (Концепція Нової української школи).

Діти приходять із сімей, де також є певні цінності, тому важливо їх обговорювати з усіма дітьми класу і визначати *спільні цінності*, які будуть лежати в основі дій як дітей, так і дорослих – учителів та батьків. Як тільки ці цінності будуть обговорені та прийняті усіма дітьми як дороговкази їхньої поведінки у школі та вдома, їх (цінності) варто написати на великому аркуші паперу і вивісити так, щоб їх було легко бачити.

Практика ранкових зустрічей є однією з успішних практик, що допомагає вчителю у створенні спільноти в класі, що зазвичай потребує часу, уваги й терпіння.

Ранкова зустріч – це зустріч на початку дня учнів класу з педагогом. Сидячи в колі один проти одного, кожна дитина вдумливо і поважно вітається з іншими дітьми, після чого впродовж короткого часу ділиться власним досвідом зі своїми товаришами, які з повагою слухають її, ставлять свої запитання та коментують. Після цього вся група бере участь у короткій груповій вправі, спрямованій на розвиток академічних навичок, почуття команди та відчуття єдності. Ранкова зустріч закінчується обміном щоденними новинами, які зазвичай готує педагог, щоб представити навчальні завдання дня.

Ранкова зустріч – це запланована, структурована зустріч, яка займає важливе місце в повсякденному розкладі діяльності класу, де панує атмосфера піклування та відповідальності. Педагоги визнають особливу роль ранкової зустрічі в житті дітей і присвячують 15-25 хвилин на початку дня, аби створити позитивну атмосферу в учнівському колективі на весь навчальний день у школі.

Чотири основні компоненти ранкової зустрічі:

1) *Вітання*. Учні разом із вчителем (асистентом учителя, якщо він є) розміщуються в колі. Усі діти вітаються, і це забезпечує розуміння, що вони є важливими членами групи. Всі звертаються один до одного на ім'я, що допомагає створити атмосферу дружби та приналежності до групи. Вітання створює спокійний і розважливий настрій для наступного елемента зустрічі.

2) *Групове заняття*. Розпочинається після спокійного обмірковування інформації. У класі створюється відчуття єдності, радості через виконання пісень, участі в іграх, коротких і

швидких заняттях. Ігри та заняття, позбавлені елементів суперництва, кооперативні за суттю, враховують індивідуальний рівень розвитку певних навичок дітей. Такі групові заняття, здебільшого, пов'язані з навчальною програмою чи темою, яка в цей час вивчається в класі.

3) *Обмін інформацією.* Учні висловлюють свої думки, обмінюються ідеями та пропонують важливі для них теми для обговорення. Діти мають змогу дізнатися щось один про одного. Обмін інформацією допомагає розвивати навички, які дають змогу навчатися впевнено говорити й слухати. Кожна дитина може поставити запитання чи прокоментувати, а учень, який повідомляє інформацію, відповідає на запитання та коментарі товаришів.

4) *Щоденні новини.* Це коментування письмового оголошення, яке щодня вивішується на відповідному стенді чи дошці. Письмове оголошення налаштовує учнів на те, що має вивчатися цього дня, а також дає можливість обміркувати події та навчання попередніх днів. Щоденні новини допомагають дітям тренувати навчальні навички, що сприяють розвитку математичних та мовленнєвих навичок. Щоденні новини можуть містити різноманітні завдання (заповнення календаря, перегляд розкладу виконання робіт, створення графіка погоди), що активізує початок індивідуальної роботи або діяльність у центрах активності.

Такі заняття дають дітям змогу розвивати соціальні та навчальні навички, поєднуючи соціальний, емоційний та інтелектуальний розвиток кожного учня. Повторення позитивного досвіду сприяє розвитку доброти, емпатії та інклюзії, а також дає результати як у спільноті класу, так і поза його межами.

Уміння розмовляти й слухати є найважливішими якостями, необхідними для демократичної культури. Ранкова зустріч дає дітям змогу брати участь у групових обговореннях, а вчителям – моделювати й активно розвивати в дітей уміння і навички ефективного спілкування, а саме:

- Висловлювати свої думки так, щоб вони були зрозумілими іншим.
- Уважно слухати, коли говорять інші.

- Вирішувати проблеми за допомогою слів.
- Ділитися своїми думками та ідеями з іншими.

Ці навички мають вкрай важливе значення для успішного життя в колективі, спільного навчання й розв'язання конфліктних ситуацій, а практика ранкових зустрічей – ідеальна можливість для їхнього розвитку.

Окрім сприяння розвитку навичок спілкування, практика ранкових зустрічей також сприяє розвитку соціальних навичок, а саме: розвитку емпатії, толерантному ставленню один до одного, розумінню точки зору інших дітей тощо.

Результати численних досліджень свідчать, що діти, які навчались у класах, де використовувалась практика ранкових зустрічей, демонстрували вищий рівень відчуття спільноти і ширший діапазон позитивних проявів таких якостей:

- Краще ставлення до школи й навчання.*
- Більша довіра та повага до вчителя.*
- Вищий рівень мотивації до навчання.*
- Глибше відчуття власної гідності.*
- Відповідні соціальні стосунки та поведінка.*
- Збільшення турботи про інших.*
- Більша відданість демократичним цінностям.*
- Кращі навички вирішення конфліктів.*

Результати сучасних досліджень свідчать, що розвиток соціальних навичок призводить до підвищення академічних досягнень, забезпечує якісне навчання і викладання, сприяє розвитку таких умінь:

- Розширення словникового запасу.*
- Уміння досліджувати, аналізувати й оцінювати навчальний матеріал. Уміння відповідати на запитання.*
- Уміння використовувати нову інформацію.*

Позитивний настрій у класі створюється за допомогою:

- Відчуття приналежності до спільноти.
- Атмосфери довіри.
- Учасі у прийнятті рішень.
- Вільного від критики ставлення вчителя.
- Справедливості й неупередженого ставлення.

Однією з відмінностей традиційного і сучасного класів є, зокрема, *процес вироблення спільних правил* – у традиційному

класі ці правила розроблялися вчителем і пояснювалися дітям, у сучасному класі правила розробляються самими дітьми спільно з вчителем.

Аби залучити дітей до цього процесу, вчитель збирає дітей у місці для проведення ранкових зустрічей і розпочинає дискусію про призначення правил.

Важливо, щоб діти почали розуміти, що правила, як закони, створені для забезпечення людей, для захисту їхніх індивідуальних прав і свобод, слугуючи дороговказами щодо відповідної поведінки.

Дітям слід знати, що правила радше регулюють потрібну поведінку, ніж забороняють певні дії. Під час обговорення вчитель може навести приклади позитивних коротких правил, як наприклад «Класти речі на свої місця», «Вирішувати проблеми за допомогою слів», «Слухати, коли говорять інші» тощо. Також важливо враховувати правила, які пропонуються самими дітьми. Варто нагадати дітям, що слід вибрати кілька конкретних, а не велику кількість дуже деталізованих правил.

Налагоджена робота в школі може налаштувати динамічний і ефективний робочий день. Передбачувані і позитивні інструкції можуть допомогти дітям почуватися спокійно, бути готовими максимально використати кожну годину дня.

Рутини – це необхідні і передбачувані задачі, які супроводжують освітній процес. Вони важливі для щоденної налагодженої роботи класу. Рутини доповнюють правила. Вони привчають учасників освітнього процесу діяти чітко, не витрачати час на пояснення «що, коли і як робити», забезпечують базові потреби дітей, регламентують час, служать як чіткі, зрозумілі, покрокові інструкції.

Вибір і кількість рутин залежить від учителя, потреб класу, школи.

3. Фізичне середовище. Навчальні осередки

Організація освітнього простору навчального кабінету потребує широкого використання нових ІТ-технологій, нових мультимедійних засобів навчання, оновлення навчального обладнання тощо.

Освітній простір організовується таким чином, щоб учитель міг спостерігати за діяльністю дітей в усіх осередках, діти мали можливість безпечно переміщуватися і було місце для зберігання особистих речей.

У кожному класі повинні **бути стільці та парти не менше двох ростових груп. Столи і парти мають бути одномісними**, а стільниця повинна мати виріз з ближнього до учня боку. Стілець не може бути важчим 4 кг, а парта – за 10 кг.

Окрім того, рекомендується для учнів початкових класів створити **8 навчальних осередків**:

- 1) навчально-пізнавальної діяльності (з партами / столами);
- 2) змінні тематичні осередки (дошки/фліп-чарти/стенди для діаграм з ключовими ідеями);
- 3) гри (настільні ігри, інвентар для рухливих ігор);
- 4) художньо-творчої діяльності (полички для зберігання приладдя та стенд для змінної виставки дитячих робіт);
- 5) куточок живої природи для проведення дослідів (пророщування зерна, спостереження та догляд за рослинами, акваріум);
- 6) відпочинку (з килимом для сидіння та гри, стільцями, кріслами-пуфами, подушками з м'яким покриттям);
- 7) дитяча класна бібліотечка;
- 8) осередок вчителя (стіл, стілець, комп'ютер, полиці/ящики, шафи для зберігання дидактичного матеріалу тощо).

Зонування класного приміщення є лише одним з елементів особистісно зорієнтованого освітнього середовища, пов'язаним перш за все з гнучкою організацією навчального приміщення.

Дизайн класу

Для того, щоб створити комфортне середовище, яке налаштуватиме учнів займатися читанням упродовж тривалого часу, слід подбати про такі предмети та меблі:

- подушки для сидіння на підлозі;
- звичайні столи зі стільцями;
- килимки для лежання;
- кілька окремих стільців, щоб була можливість усамітнитись та зосередитись.

Сучасний освітній простір має давати можливість для різних форм навчальної діяльності. Але урізноманітнення просторової організації класу пов'язано з покращенням матеріальних умов – збільшенням площі приміщення та/або зменшенням кількості учнів у класі. Будівлі українських шкіл переважно зведено у 1930–1980-ті роки, площа класної кімнати в них становить близько 50 квадратних метрів, а подекуди й менше. Якщо в такому класі навчається 30 учнів, на одну дитину припадає трохи більше за півтора квадратні метри.

Ще півстоліття тому було встановлено, що такий клас непридатний для гнучкої організації. Щоб мати можливість ставити меблі у різних конфігураціях, на учня має припадати близько 2,0-2,5 квадратних метрів. Масова школа в Європі та Америці також тяжіє до цього показника: нові шкільні будівлі там, як правило, мають класи площею 50–65 квадратних метрів, але, на відміну від України, розраховані на 20–25 учнів. У таких умовах можливими є й мобільні робочі місця, що розташовуються за різними схемами, і створення окремих функціональних зон-осередків.

4. Соціальна інклюзія

Інклюзивна освіта як концепція, філософія освіти (як наприклад, демократична освіта, громадянська освіта, особистісно зорієнтована освіта тощо), у різних джерелах описується по-різному. Розрізняють вужче і ширше розуміння інклюзивної освіти. Вужче розуміння інклюзії – це «включення» дітей з порушеннями психофізичного розвитку та дітей з інвалідністю у загальноосвітні заклади освіти. Ширше розуміння інклюзивної освіти полягає в позитивному ставленні до багатоманітності учнів, цінуванні та врахуванні відмінностей кожного учня. Спільними для всіх визначень інклюзивної освіти є такі положення:

- В основі інклюзивної освіти – підхід, що базується на забезпеченні права на освіту для всіх дітей, в тому числі дітей із соціально вразливих груп.

- Позитивне сприйняття багатоманітності – сприйняття індивідуальних відмінностей учнів як корисного ресурсу, а не проблеми.
- Максимально значуща участь в освітньому процесі, а не лише фізична присутність у класі.

Виявлення й усунення бар'єрів (фізичних, інформаційних, інституційних та негативного /упередженого ставлення).

Відповідно до міжнародних документів, діти з особливими потребами – це особи до 18 років, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі (діти з порушеннями психофізичного розвитку, діти з інвалідністю, діти-біженці, працюючі діти, діти-мігранти, діти – представники національних меншин, діти – представники релігійних меншин, діти із сімей з низьким прожитковим мінімумом, безпритульні діти, діти-сироти, діти із захворюваннями СНІД / ВІЛ та інші).

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципі недискримінації, врахуванні багатоманітностей людини, ефективному залученні та включенні до освітнього процесу всіх його учасників.

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їх потреб та можливостей.

На основі міжнародних документів і чинного законодавства України можна зробити висновок, що діти з особливими освітніми потребами – це усі категорії дітей, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі для забезпечення їхніх основних прав і свобод, зокрема права на освіту.

Навчальні матеріали у класі мають відображати багатоманітність сімей, чії діти навчаються у ньому, і певною мірою багатоманітність, яка існує у світі. Навчальні матеріали мають містити зображення людей з різними можливостями, які, тим не менш, показуються в активних ролях. Зображення, на яких люди похилого віку займаються цікавими заняттями, зображення чоловіків і жінок, які займаються нетрадиційними заняттями

(наприклад, жінка-пожежниця, чоловік – вихователь дитячого садка та ін.), позитивні зображення людей з інвалідністю, людей різного походження тощо. Матеріали, які допоможуть дітям сприйняти багатоманітність, можуть бути різними – фотографії, мистецькі роботи, постери, книги, оголошення тощо.

Сучасна школа базується на демократичних цінностях та повазі до основних прав людини і створює умови для максимально значущої участі в освітньому процесі для дітей з особливими освітніми потребами. Проте, інколи ретельно сплановане освітнє середовище не відповідає усім потребами дітей означеної категорії.

Відповідно, виникає потреба у здійсненні певних адаптацій – розширення проходу між меблями для вільного пересування дитини в інвалідному візку; забезпечення матеріалів, надрукованих шрифтом Брайля для незрячої дитини; зображення основних знаків жестової мови та уведення їх в навчальну програму для нечуючих дітей та інші.

Хоча діти з особливими освітніми потребами користуються тими ж меблями і навчальними матеріалами, що й інші діти, інколи вони можуть потребувати більш спеціалізованого обладнання. Тому для вчителя важливо знати про додаткові потреби таких дітей, щоб здійснити необхідні зміни у освітньому середовищі ще до того, як дитина прийде у клас. Корисним ресурсом у цьому є батьки дитини з особливими потребами та інші фахівці.

Плануючи можливі зміни, вчитель має спиратися на сильні сторони і потреби таких дітей. Наприклад, дитина з проблемами зору потребує середовища, яке є фізично передбачуваним і безпечним: речі постійно знаходяться на своїх місцях, двері не залишаються відкритими. Така постійність в організації середовища є також важливою і для дитини з емоційними розладами. Наприклад, доцільним видається у такому випадку організувати місце для проведення ранкових зустрічей якнайближче до місця, де любить «гніздитися» така дитина. Для гіперактивних дітей відкриті, довгі коридори чи інші місця є певним запрошенням до бігу, тому важливо уникати цього.

5. Булінг (цькування) як явище в освіті

Насильство в освітньому середовищі має різний характер і природу. Воно може проявлятися як у формі одноразових, так і в

вигляді систематичних дій. Але ці дії завжди завдають шкоди психічному та фізичному здоров'ю всіх учасників/учасниць цього процесу.

Виявити випадки насильства в закладі освіти достатньо важко. Передусім тому, що насильство відбувається переважно в місцях, де відсутній контроль і нагляд дорослих. До того ж і потерпілий, і спостерігачі воліють не повідомляти нікого про випадок, щоб їх не вважали «ябедником/ябедницею» або через страх зізнатись.

Найнебезпечнішим є повторюваність випадків насильства в освітньому середовищі. Саме систематичні насильницькі дії є булінгом або цькуванням.

Термін «булінг» походить від англійського слова «*bully*», тобто хуліган, забіяка, задира.

Булінг (цькування) – це діяння (дія або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. Варто пам'ятати, **що булінг (цькування) відрізняється від сварки або конфлікту між дітьми** кількома типовими ознаками:

По-перше, це систематичність (повторюваність) діяння – вчинення різних форм насильства (фізичного, економічного, психологічного, сексуального, в тому числі за допомогою засобів електронної комунікації) двічі і більше разів стосовно однієї і тієї ж особи.

По-друге, булінг (цькування) майже завжди має злий умисел, коли метою дій кривдника є умисне заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страху, тривоги, бажання підпорядковувати потерпілого своїм інтересам та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

По-третє, для булінгу (цькування) характерний дисбаланс сил – владний дисбаланс між кривдником і потерпілим (асиметричні відносини), різниця у фізичному розвитку, рівні

соціально-психологічної адаптованості, соціальному статусі, стані здоров'я (наявність інвалідності чи особливих освітніх потреб), ментальному розвитку тощо.

По-четверте, відсутність розкаяння у кривдника. Варто зазначити, що булінг (цькування) в освітньому середовищі відбувається не тільки між учнями/ученицями. Специфічною проблемою у освітньому середовищі є булінг (цькування) з боку вчителів/вчительок по відношенню до учнів/учениць. Такий булінг (цькування) може проявлятися через систематичні дії: необґрунтоване заниження оцінок, систематичне ігнорування думки учня/учениці або його/її дій, вішання ярликів на учня/ученицю («А, ось, Дмитро у нас поганий хлопець»), принизливі слова, залякування («Відправлю до директора», «Викличу батьків до школи»). Іноді об'єктом такого булінгу (цькування) може бути цілий клас або група, а іноді учні/учениці підпадають під булінг (цькування) з боку одразу декількох вчителів/вчительок. Таку форму поведінки вчителя/вчительки можуть переймати й інші учні/учениці, що переростає у колективний булінг (цькування) жертви.

Булінг (цькування) проявляється через різні форми насильства, які вчиняються систематично по відношенню до однієї і тієї ж особи.

Це можуть бути прояви:

- 1) **фізичного насильства**, що включає штовхання, зачіпання, підніжки, бійки, стусани, ляпаси, удари та інші дії, які завдають біль і тілесні ушкодження тощо;
- 2) **психологічного насильства**, що включає образи, поширення неправдивих чуток, глузування, залякування, ізоляція, ігнорування, бойкот, відмова від спілкування, погрози, маніпуляції, шантаж тощо;
- 3) **економічного насильства**, що включає дрібні крадіжки, пошкодження або знищення особистих речей, вимагання грошей, їжі тощо;
- 4) **сексуального насильства**, що включає образливі жести, висловлювання, прізвиська, жарти, погрози, поширення чуток, обмацування сексуального (інтимного) характеру та/або змісту тощо.

З розвитком сучасних електронних технологій насильницькі дії (передусім прояви психологічного, сексуального насильства) при булінгу (цькуванні) часто вчиняються за допомогою електронних засобів комунікації, що має назву – **кібербулінг**, який може проявлятися в різному вигляді:

- **перепалки**, або флеймінг – обмін короткими гнівними репліками в чатах, форумах, дискусійних групах тощо;
- **нападки** – повторювані образливі СМС-повідомлення, в меседжери, постійні дзвінки тощо;
- **обмовляння** – це розповсюдження принизливої неправдивої інформації через текстові повідомлення, фото, відео з використанням засобів електронного зв'язку;
- **самозванство** або перевтілення в певну особу, використовуючи її акаунт в соціальних мережах, блогах, пошті, системі миттєвих повідомлень тощо;
- **ошуканство** або видурювання конфіденційної інформації (текстів, фото, відео) та її передача в Інтернеті або поштою тим, кому вона не призначалась;
- **сталкінг** або кіберпереслідування – це дії з прихованого вистежування, зазвичай зроблені нишком, анонімно, з метою нанесення психологічної або фізичної шкоди;
- знімання на відео реальних нападів з метою їх поширення в інтернет мережі або **хепіслеппінг**;
- використання інтернет-спілкування для подальшого вчинення дитиною певних дій, зокрема використання її у сексуальних цілях (**кібергрумінг**) або доведення до самогубства («**спільноти смерті**»).

Ситуація булінгу часто має колективний характер. У школі діти утворюють певну ієрархічну соціальну структуру, яка, як правило, має три основні елементи, а саме:

- кривдник (булер);
- потерпілий або мішень булінгу;
- спостерігачі.

Наслідки булінгу (цькування) для кривдника(ниці):

- проблеми у стосунках з однолітками та дорослими;
- надмірна агресія;
- прояви асоціальної поведінки;

- неблагополучне майбутнє;
- недостатня соціалізація;
- асоціальні риси особистості.

Щодо **наслідків булінгу (цькування)** для спостерігачів, то такі діти також зазнають значних психічних травм. Спостерігачі отримують досвід безсилля перед владою натовпу або сильнішого, сорому за свою легкодухість, оскільки не наважуються заступитися і підтримували цькування зі страху виявитися наступною жертвою. У тих, хто стає свідками булінгу, нерідко виникає переконання, що насильство – це нормально. Спостерігачі страждають від відчуття безпорадності, часто потерпають від депресивних станів чи Perezбудження. Іноді намагаються менше відвідувати заклад освіти.

Питання і завдання для самоконтролю

Як би Ви охарактеризували безпечне освітнє середовище?

Напишіть есе на тему: «Результати педагогічного партнерства «вчитель – учень».

Ранові зустрічі в Новій українській школі: що це і навіщо?

Підготувати презентацію «Фізичне середовище в НУШ».

У чому полягають головні засади інклюзивної освіти?

Як, на Вашу думку, потрібно формувати позитивний імідж інклюзивного суспільства та інклюзивної освіти?

ЛЕКЦІЯ 4

Тема: Планування і організація тематичного навчання. Інтеграція в освіті

План

1. Інтегроване навчання. Діяльнісний підхід. Цілі навчання.
2. Ротаційні моделі «щоденні 5», «щоденні 3».
3. Тематичне навчання. Формування міжпредметних компетентностей у процесі тематичного навчання.
4. Міжпредметна інтеграція. Етапи реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання.
5. Планування тематичного навчання. Створення інтелект-карти.

Література

1. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива. *Початкова школа*. 2002. №5. С.5-6.
2. Бібік Н. Компетентність і компетенції в результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. №9. С. 2.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти: Схвалено рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 17.08.2017 р., протокол № 6/1-2. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.
4. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415) - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>.
5. Козловська І. Теоретико-методологічні основи інтеграції знань у навчальному процесі: основи дидактичної інтегративності. *Молодь і ринок*. 2012. № 11 (94). С. 31-35.
6. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. Під заг. ред. М. Грищенка. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плєяди», 2017. 206 с.
7. Нова українська школа: поради для вчителя. Під заг. ред. Н.М. Бібік. К., 2016. 40с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>
8. Початкова освіта : Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої

освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті. К.: УОВЦ «Оріон», 2018. 160 с.

9. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи. К.: ОСВІТА-ЦЕНТР+, 2018. 240 с.

10. Філософія інтеграції: монографія. За заг. ред. В.Д. Бондаренка, Ф.Г. Вашука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 544 с.

11. Червінська І., Никорак І. Дидактика початкової школи: практик. курс. Вид. 2-е, випр. і доп. Івано-Франківськ: Симфонія Форте, 2012. 200 с.

Опорні поняття теми

інтеграція, тематичне навчання, міжпредметна інтеграція, міжпредметна компетентність, тематичний день, тематичний тиждень, інтелект-карта

1. Інтегроване навчання. Діяльнісний підхід. Цілі навчання

Сучасне навчальне середовище – це середовище дослідження і створення нового, середовище інтегрованого навчання. Саме в такому середовищі вчитель може повноцінно формувати в учнів навички ХХІ століття. Предметні межі (роздільники) зникають, коли вчителі заохочують учнів робити зв'язок між дисциплінами і спиратися на знання і навички з кількох предметних областей.

Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учня застосовувати здобуті знання у практичних ситуаціях, здійснювати пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища. Діяльнісна (стратегічна) лінія сприяє формуванню діяльнісної компетентності шляхом формування навчальних умінь і навичок, опанування стратегіями, що визначають мовленнєву діяльність, соціальнокомунікативну поведінку учнів, спрямовані на виконання навчальних завдань і розв'язання життєвих проблем.

Учням потрібні відкриті можливості для інтеграції знань і навичок із різних дисциплін і критичного оцінювання того, як усі ці частини взаємодіють. Інтегроване навчання дає змогу вчителю та учням «виходити» за межі окремого навчального предмета (окремої освітньої галузі) та сприяє формуванню в дітей цілісної картини світу.

Основним завданням сучасних педагогів є організувати навчання таким чином, щоб учні не лише вміли знаходити потрібну інформацію, але і опрацьовувати її різними способами та використовувати в різних ситуаціях.

Зв'язки можна встановлювати на різних **рівнях**:

- змістовому (тематичний);
- операційно-діяльнісному;
- ціннісно-смісловому.

Уявіть, що ми спостерігаємо процес інтегрованого навчання у двох класах, у яких учні вивчають одну тему. У першому класі вивчають свійських та диких тварин. Учні знайомляться з новою інформацією, потім вчитель ділить клас на групи і пропонує створити схеми залежностей. Він пропонує з'ясувати, які тварини залежать від людини, на скільки і яким чином. Учні створюють схеми, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки. У цьому класі учитель реалізує *тематичний підхід до інтегрованого навчання*.

Давайте зазирнемо у другий клас і дізнаємося, що відбувається там. Учні теж вивчають свійських та диких тварин, знайомляться з новою інформацією. Вчитель ділить клас на групи і учні також складають схему. «Ви пам'ятаєте, - говорить учитель, - що під час створення схеми ми намагаємося визначити важливі зв'язки. Цього разу я хочу, щоб ви позначили стрілками, як тварини залежать від людей і навпаки. Тобто хто залежить від кого, на скільки і як». У цьому класі вчитель обирає інший підхід до інтеграції – *діяльнісний*.

Здається, що два вчителі роблять одне і те ж, в обох класах учні працюють у групах, створюють схеми і визначають причинно-наслідкові зв'язки. У чому ж різниця? Різницю можна помітити, якщо ми залишимося у кожному класі ще на кілька уроків. Тоді ми побачимо два різних способи впровадження інтегрованого навчання.

В одному класі реалізується тематичний підхід, розглядається тема залежностей одних об'єктів від інших. На усіх уроках учитель повертається до цієї теми. Він пропонує учням розглядати нові і нові факти, щоб вони зрозуміли, що таке

залежність з різних точок зору. Тема залежностей стає лейтмотивом уроків усіх навчальних дисциплін.

В іншому класі вчитель також залучає учнів до обговорення теми залежностей. Він пропонує відтворити модель залежностей та незалежностей на іншому навчальному матеріалі. Наприклад, учні складають карту екологічної системи ставка. Вони виділяють об'єкти, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки між ними і не зупиняються на створеній моделі залежностей, а рухаються далі. Вони прогнозують, що може відбутися зі ставком, якщо у його життя втрутиться людина або відбудуться природні катаклізми. Діти не тільки знайомляться з моделями залежностей, а прогнозують їх подальший розвиток, а також вчать створювати інші моделі залежностей. Вони опановують навички критичного мислення, моделювання, прогнозування. При цьому тема у даному випадку залежностей не є пріоритетом – це тло, на якому опрацьовуються навички. У цьому і полягає принципова різниця діяльнісного і тематичного підходу.

Розглянемо кілька підходів до реалізації інтеграції на *операційно-діяльнісному* рівні, або інтеграцію навичок. Залежно від кількості навчальних предметів, на яких відбувається формування навичок та пріоритетності одного з них, виділяють, *одноцентричний підхід, багаточентричний підхід та фокусний підхід.*

Одноцентричний підхід. За такого підходу вчитель пропонує завдання у формуванні певної навички на уроках з одного навчального предмета. Цей предмет наче стає відповідальним за процес. Назвемо його основним навчальним предметом з формування певної навички. Таким чином, на одному уроці відбувається початкове формування навички, а під час вивчення інших дисциплін діти можуть її відпрацьовувати. Це дозволяє учням використати набуті вміння під час вивчення різних навчальних предметів. Також діти починають розуміти універсальні способи дій, те, що їх можна використовувати в широкому контексті. До того ж, якщо залучити й інші дисципліни, зменшиться кількість часу на відпрацювання навички на уроках з так званого відповідального предмета.

Наприклад, учні вчать ставити запитання певного виду, зазвичай основна робота відбувається на уроках з навчання грамоти, а на інших уроках учні отримують відповідні завдання і закріплюють цю навичку. Відповідальність навчального предмета за формування певних навичок залежить від специфіки предмету і може бути різною. Учитель може обрати найефективніший варіант саме для його класу. Наприклад, навичка усвідомленого читання формується на уроках з навчання грамоти, а практикуватися може на всіх уроках. Навички дослідницької діяльності формуються на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», а закріплюються на уроках математики.

Багатоцентричний підхід використовують для формування наскрізних умінь, навичок логічного, критичного мислення. У такому підході втрачається роль навчального предмета, відповідального за навички. Усі предмети стають рівноцінними, взаємодоповнюваними та відповідальними за формування цих навичок.

Фокусний підхід. За такого підходу формування навичок відбувається під час окремого навчального курсу з визначеними часовими межами. До прикладу, це може бути курс з розвитку критичного або логічного мислення. Є «за» і «проти» такого підходу. Прихильники вважають, що доцільно виокремити час і створити програму, яка передбачить послідовну роботу з формування певних навичок. Критики наголошують, що необхідно формувати навички на уроках з різних навчальних предметів завдяки впровадженню інтегрованого навчання. Тобто спеціальні програми для послідовного формування навичок не передбачаються. Полемічним залишається питання так званого явного чи неявного способу інтеграції навичок. При неявній інтеграції учитель пропонує завдання для формування навичок, але не виділяє окремих уроків для цього. Учні виконують завдання, основна мета яких вивчити зміст навчального матеріалу, а не сформувати певну навичку. Інші вчителі виокремлюють час і розробляють завдання для цілеспрямованого формування навички в потрібному контексті. Однак пріоритетом залишається опанування змісту навчального матеріалу, а формування навичок відходить на другий план. Явна інтеграція –

це коли вчитель пропонує завдання, що цілеспрямовано формують навички в контексті. На них виділяють окремі уроки.

За інтегрованого підходу до навчання початкова школа значною мірою стає школою життя, що дозволить опанувувати не тільки грамоту, але й корисні для дітей відомості, які входять до фонду загальних знань, стає школою-майстернею, де відбувається взаємне навчання, обговорення й експериментування, виховання і розвиток.

Відповідь на запитання, чи будь-яке об'єднання навчальних предметів буде інтегративним, дають виділені й теоретично обґрунтовані педагогічні умови, які дозволяють інтегрувати, зблизити, з'єднати зміст предметів, а через них – отримати цілісність знань.

Перша умова. З'єднання, зближення змісту навчальних предметів можливе лише за допомогою провідної ідеї, об'єднуючої предмети. Це можуть бути проблеми, теми. У початковій школі можливі різні варіанти зближення, об'єднання предметів, на основі провідної ідеї, що дозволяє в кожній галузі знань знайти те спільне, яке дає можливість виявити розмаїття одиничного. Саме завдяки усвідомленню загального досягається формування цілісного бачення світу, людських відносин.

Друга умова. Інтегрування можливе за умови певної спільності досліджуваних об'єктів. Наявність наскрізних тем, загальних цілей і завдань (виховних і розвивальних) при організації визначеної діяльності самих учнів дозволяє учителеві формувати різні грані культури учнів: інтелектуальну, фізичну, моральну, етичну, екологічну, комунікативну.

Третя умова. Залучення дітей до творчої, дослідницької діяльності, використовуючи з когнітивною метою різні методи пізнання. «Якщо ви хочете, щоб діти засвоїли що-небудь міцно, – учив К.Д. Ушинський, – то спонукайте брати участь у цьому засвоєнні якомога більше психічних процесів:

- зір – в акті зору залучайте не тільки м'язи очей, але й введіть колір;
- голосові органи – залучайте до участі, змушуючи дитину вимовляти голосно і чітко те, що вона вчить або розповідає вивчене за малюнком чи напам'ять;

- слух – залучайте до участі, спонукаючи дитину слухати, зауважуючи допущені помилки;
- дотик, нюх і смак – звертайте увагу на їхню участь, якщо досліджувані об'єкти це допускають».

Використовуючи всі аналізатори для пізнання світу, дитина навчиться спостерігати. Саме ж спостереження впливає на розвиток кожної особистості.

Четверта умова. Ця умова впливає з попередніх. Вона припускає реалізацію названих умов зближення, з'єднання навчальних предметів, видів діяльності дітей у системі спеціально розроблених, дидактично організованих уроків.

Результати інтегрованого навчання характеризують такі показники:

- уміння працювати на межі предметів;
- знання з різних предметів і вміння їх застосовувати в практичній діяльності завдяки використанню пересічних умінь;
- уміння працювати як самостійно, так і у співпраці, здійснюючи при цьому мислительні операції: аналіз, синтез, узагальнення, систематизацію;
- уміння розуміти і шанувати людську працю, її результати.

2. Ротаційні моделі «Щоденні 5», «Щоденні 3»

У інтегрованому навчанні виокремлюють ротаційні моделі «Щоденні 5» та «Щоденні 3».

Основними компонентами ротаційної моделі «Щоденні 5» є такі:

1. Читання для себе.
2. Письмо для себе.
3. Читання для когось.
4. Робота зі словами.
5. Слухання.

Ротаційна модель «Щоденні 5» розроблена з метою навчити учнів розвивати власну витривалість та самостійність під час виконання кожного з її компонентів, що забезпечує їх активну участь у читанні та письмі протягом тривалого часу.

Ротаційна модель «Щоденні 5» пропонує різноманітні види діяльності, що збільшує мотивацію та інтелектуальну зайнятість учнів.

У той час, коли вони зайняті самостійним читанням чи письмом, вчителі можуть працювати з окремими учнями, проводити індивідуальні заняття та працювати в малих групах відповідно до учнівських потреб.

Запроваджуючи «Щоденні 5» чи на початку навчального року, чи у його середині, важливо розпочинати з діяльності – «Читання про себе».

Навчити учнів читати про себе – це перший компонент стратегії та основа для розвитку самостійних читачів.

Компонент 1. Читання для себе

Учні:

- Самостійно обирають книгу (текст) для читання.
- Читають впродовж визначеного часу (5-15 хв).
- Виконують завдання для перевірки розуміння й усвідомлення прочитаного.

Учитель:

- Допомагає учням обирати книгу, тренувати витривалість, працює індивідуально чи з групою дітей.

Компонент 2. Письмо для себе

Учні кажуть:

- Я письмово висловлюю свої власні думки, ідеї та враження.

Учні роблять:

- Пишуть вільно на власно обрану тему на листках паперу, в зошитах чи Щоденнику вражень.
- За бажанням використовують приладдя (олівці, фломастери, кольорові ручки), можуть малювати і прикрашати наліпками. Їхні роботи ніхто не перевіряє, але вони можуть їх прочитати для всіх чи для когось.
- Першокласники розпочинають таку роботу з малюнків на обрану тему, поступово, вивчаючи літери, вони підписують свої малюнки так, як хочуть (друкованими чи писаними літерами).

Учитель:

- Добирає теми, які стосуються власного досвіду учнів.
- Не оцінює, не критикує творів учнів.

- Не обмежує об'єм тексту.
- Визначає час для написання тексту.
- Допомогає учням обирати тему, тренувати витривалість, підписувати малюнки (за бажанням дітей).

Компонент 3. Читання для когось

Учні кажуть:

- Ми разом практикуємось! Чому? Щоб краще читати! Щоб краще розуміти прочитане!

Учні роблять:

- Об'єднуються в пари і разом читають книги (тексти, підручник) та виконують завдання на розуміння та усвідомлення прочитаного, які пропонує учитель.

Учитель:

- Готує тексти (книги) для читання.
- Об'єднує дітей у пари.
- Визначає час для читання.
- Готує завдання для роботи над усвідомленням прочитаного.
- Працює з дітьми індивідуально чи в малій групі.

Компонент 4. Слухання

Учні кажуть:

- Я слухаю, щоб отримати інформацію. Я можу дізнатись багато цікавого. Я можу навчитись інтонуванню та артистичності.

Учні роблять:

- Слухають учителя, друга чи аудіофайли та виконують завдання на розуміння та інтерпретацію прослуханого, які готує вчитель.

Учитель:

- Готує матеріал для слухання (сюжетні твори, аудіозаписи).
- Готує завдання для роботи над усвідомленням почутого.
- Готує матеріали для роботи після слухання.
- Працює з дітьми індивідуально чи в малій групі.

Компонент 5. Робота зі словами

Учні кажуть:

- Я вивчаю рідну мову.
- Я правильно використовую слова в різних ситуаціях.
- Я практикуюсь у написанні слів.

Учні роблять:

- Тренуються писати слова, сполучення слів.

- Навчаються пояснювати значення слів, добирати слова на задану тему, практично знайомляться із синонімами, антонімами, практикуються у вживанні нових слів у письмовому мовленні.
- Прописують, викладають, виліплюють, розфарбовують слова тощо.

Учитель:

- Добирає слова та тексти для роботи.
- Добирає матеріали і завдання.
- Готує словники.
- Розміщує слова на «стіні слів».
- Працює з дітьми індивідуально чи в малій групі.

У Новій українській школі окрім «Щоденних 5» використовують також **«Щоденні 3»**:

1. Математика самостійно.
2. Математика разом.
3. Математичне письмо.

Компоненти «Математика разом» і «Математика самостійно» передбачають використання кінестетичної практики і базуються на діяльності з маніпулятивними предметами.

Ця діяльність залучає дітей до математичних ігор, як самостійних, так і з партнерами, а також спонукає брати участь у діяльності і вирішенні проблем, використовуючи інструменти для лічби чи ігрові матеріали.

На початку нового математичного блоку ця діяльність здебільшого охоплює перегляд попередньої практики навчання. Це дозволяє учням продовжувати вивчення викладеного матеріалу і допомагає їм бачити, що ми не забуваємо попередній матеріал тільки тому, що ми розпочали вивчати нову тему. Можуть також передбачати використання комп'ютерів, калькуляторів або планшетів як засобів для самостійної роботи.

Компонент «Математичне письмо». Це час, коли учні виражають свої думки і розуміння, працюючи над певними математичними завданнями або математичним змістом: виразами, цифрами і числами, задачами, а також створювати власні завдання.

Ротаційні моделі «Щоденні 5» (читання і письмо) і «Щоденні 3» (математика) – це щоденні діяльності, виконуючи

які діти навчаються бути самостійними під час читання, письма й математики, в той час, як учитель має можливість працювати з учнями індивідуально та у малих групах.

Оскільки важливо навчити учнів самостійності, основні переконання, які служать підґрунтям моделей Щоденні 5, Щоденні 3, є такими:

- довіра та повага,
- спільність,
- вибір,
- відповідальність,
- дослідження інтелекту,
- переходи як паузи для інтелекту та тіла,
- 10 кроків до самостійності.

Довіра та повага. Змістовне навчання вимагає поваги між вчителем та учнями. Потрібний час, щоби побудувати довіру та навчитись виявляти повагу. Оволодіння цими якостями є основою, на якій базуються усі інші елементи навчання. Кожна дитина заслуговує на довіру та повагу.

Спільність. Варто докласти величезних зусиль, щоби створити та зберегти здорову комфортну атмосферу в класі. Довіра та повага допомагають створити сприятливе середовище навчання та піклування для всіх учнів. Воно починається зі знайомства у перші шкільні дні та втілюється у розкладі, який краще розробляти разом, у правилах класу, які важливо створювати разом, у групових заняттях з розвитку мовлення та в історіях, які всі разом читаємо та зображуємо у малюнках. Відчуття спільноти створює в учнів бажання вимагати, щоби інші були відповідальними за поведінку, навчання, повагу та доброту.

Вибір. Це сильна, мотивуюча складова, яка є також однією з основ моделі «Щоденні 5». Дослідження показують, що мотивація зростає, коли учні мають можливість обирати предмет навчання, і коли вони вірять в те, що володіють певною автономією чи контролем над власним навчанням.

Відповідальність. Учні відповідальні, коли контролюють свій голос, не заважають роботі класу. Учні вмюють самостійно обирати і повертати на місце всі необхідні матеріали для читання, письма та математики. Самостійність – основа відповідальності учнів.

Дослідження інтелекту. Кен Вессон, експерт у галузі «Нейронауки в освіті» (США), провів безпосередній зв'язок між віком учнів та тривалістю навчального заняття: середнє число віку учнів дорівнює середній кількості хвилин, протягом яких вони можуть утримувати увагу під час пояснення вчителя.

Переходи як паузи для відпочинку. Впродовж дня діти працюють у групах. Кожна група виконує певну діяльність, заплановану вчителем чи обрану учнем, упродовж відведеного часу (5-15 хв). Для різних видів діяльності у класі відведено певні місця (наприклад, парти стоять по 4, кожна четвірка має своє завдання, і матеріали, необхідні для виконання даного завдання знаходяться саме на цих партах). Під час перерв діти здійснюють переходи, що дає можливість для фізичного та інтелектуального відпочинку.

Дослідники виділяють *10 кроків*, щоб навчати та навчитись самостійності – це унікальний та важливий елемент, який відрізняє навчальні моделі «Щоденні 5» і «Щоденні 3» від інших:

Крок 1. Визначте, чого потрібно навчити.

Крок 2. Поставте ціль та створіть атмосферу терміновості.

Крок 3. Записуйте бажані моделі поведінки на «Я – схему».

Крок 4. Змоделюйте найбільш бажану поведінку.

Крок 5. Змоделюйте найменш бажану поведінку, тоді найбільш бажану.

Крок 6. Розмістіть учнів у класі.

Крок 7. Тренуйте та формуйте витривалість.

Крок 8. Не заважайте.

Крок 9. Використовуйте тихий сигнал, щоб скликати учнів до початкового місця збору.

Крок 10. Проведіть групове опитування: запитайте «Як все пройшло?»

Під час виконання моделей «Щоденні 5», «Щоденні 3» необхідно безліч переходів між навчальними блоками – це один із компонентів, який робить цю систему успішною. Фактично, переходи поділяють навчальний блок на маленькі підблоки, посилені для учнів. Ці переходи мають місце тоді, коли в учнів виникає фізична потреба порухатись.

Замість голосу слід використовувати маленькі дзвоники, щоб дати зрозуміти, що етап закінчився і що учні мають повернутися до місця загального збору.

У перший день навчального року важливо розпочати навчати дітей, як збиратися разом, коли вони чують дзвоник, а потім попросити їх показати свої дії на практиці. Учитель пояснює мету такого сигналу: «Діти, послухайте, будь ласка, цей звук (дзвонить у дзвоник). Протягом усього року ми будемо використовувати цей звук, коли хочемо привернути чиюсь увагу або коли нам потрібно зібрати увесь клас разом».

Важливим компонентом моделей «Щоденні 5», «Щоденні 3» є створення у класі «Я – схем» із прикладами бажаної поведінки. «Я – схеми» будуть зберігатися протягом усього року і є можливість постійно повертатися до них, коли необхідно повторити певні моделі поведінки, або ж коли у клас приходять нові учні. Саме тому «Я-схеми» мають бути створені на постійній поверхні, такій як стенд з папером, дошка тощо.

Не всі учні можуть однаково формувати витривалість. Окремі учні потребують додаткової підтримки у вигляді інструментів, які будуть у них під рукою у випадку необхідності. Серед таких інструментів є піщані таймери на 60, 90 та 120 секунд; маленькі коробки повні дрібничок; конструктори та Lego; секундоміри для старших учнів; альтернативні матеріали для читання, такі як серія дитячих енциклопедій чи Книга рекордів Гіннеса.

Для самостійного читання учням потрібно мати у користуванні безліч книг, які зберігаються у книжкових ящиках. Книжковим ящиком може слугувати коробка для зберігання журналів, пластиковий пакет на блискавці, пластикова ємкість або навіть коробка з-під пластівців, обклеєна папером – самоклеюкою. У кожної дитини є свій книжковий ящик, в якому може знаходитися від 3 до 10 книг. Учні-початківці зазвичай мають 8-10 книг, а більш досвідчені читачі можуть мати одну чи дві книги з картинками, журнал або навіть газету.

Для створення відповідної атмосфери в класі, що сприяє навчанню та розвитку самостійності дітей, важливими є два компоненти – місце для загального збору учнів та ввідні уроки

(уроки, які проводять, коли започатковують кожен діяльність Щоденних 5, 3).

Місце загального збору учнів – це відкритий простір, достатньо великий, аби розсадити на підлозі увесь клас. Саме тому важливо, щоб у цій частині класу на підлозі був килим. Також, у цій частині класу знаходяться стенд або дошка для ввідних уроків, створені класом «Я-схеми» та інші навчальні матеріали, які вчитель вважає корисними.

Основними перевагами місця загального збору над стандартними партами (столами) є:

- збільшення можливостей управління поведінкою дітей;
- активізація їх мислення під час відповідальних розмов з партнером та уникнення відволікань, які зазвичай мають місце, коли учні працюють за столами.

Тривалість короткого ввідного уроку відповідає віку учнів у роках, до десяти хвилин. Коротка тривалість уроків дозволяє мозку учнів сприймати та обробляти інформацію пояснення. Результатом таких коротких групових ввідних уроків є краще засвоєння вивчених концепцій.

Учитель подає учням сигнал про повернення до місця загального збору між окремими етапами «Щоденні 5», «Щоденні 3», коли помічає ознаки того, що у дітей починає зменшуватися увага. Цим досягаються одразу дві цілі:

- Забезпечення додаткового часу для мозку, щоб переключитися з одного виду діяльності на інший, та можливості порухатися – пауза для мозку і тіла.
- Діти приєднуються до вчителя у місці загального збору на підлозі, їхня діяльність та мислення переключаються від того завдання, яким вони займалися в рамках стратегій «Щоденні 5», «Щоденні 3».

Учні з часом розуміють, що між кожним етапом вони будуть мати не лише необхідну хвилинку для того, щоб порухатися, але й отримують коротку порцію цінної та необхідної інформації.

Коли представлено одну діяльність моделей «Щоденні 5» та «Щоденні 3», клас збирається разом, щоб створити опорну

схему, яку називають «Я – схема» («Я», щоб виразити самостійність).

Разом обговорюється поведінка вчителя та учнів під час «Щоденні 5» і «Щоденні 3» і записуються результати обговорень у схему. «Я – схеми» залишаються в класі на видному місці, щоби впродовж навчального року учні могли повертатися до них.

3. Тематичне навчання. Формування міжпредметних компетентностей у процесі тематичного навчання

Організація освітнього процесу в сучасній початковій школі вимагає від учителя удосконалення практичної діяльності шляхом пошуку нових ціннісних пріоритетів у визначенні цілей і змісту, форм і методів побудови навчальної діяльності учнів.

Один із напрямів методичного оновлення уроків у 1-4-их класах – конструювання інтегрованих уроків і проведення їх на основі інтеграції навчального матеріалу з кількох предметів, об'єднаного навколо однієї теми. Це міждисциплінарна форма навчального процесу, яка базується головним чином на теорії пізнання і розуміння того, що пошук знання є кращим способом міжпредметного дослідження.

Метою уроків, побудованих на інтеграції змісту, повинно бути різнобічне вивчення певного об'єкта, явища, осмислене сприйняття навколишнього, приведення знань у певну систему, спонукання фантазії та інтересу, розвиток позитивно-емоційного настрою. Залучення цікавого матеріалу дає можливість з різних сторін пізнати явище, поняття, домогтися цілісності знань. І це не випадково, адже учень початкової школи сприймає навколишній світ цілісно. Для нього існують не назви навчальних предметів українська мова та природознавство, музика та ін., а різноманіття об'єктів навколишнього світу і їхні звуки, фарби, величини.

Основою розробки інтегрованих уроків є тематичний підхід, обґрунтований Г. Федорцовим. *Тематичний підхід* – такий підхід, коли за змістовну, методичну та організаційну одиницю процесу навчання береться не урок, а навчальна тема (розділ) навчальної дисципліни. Провідні положення кожної теми, з одного боку, підпорядковані провідним ідеям курсу, а з іншого, розкривають ці провідні ідеї, тобто відбувається конкретизація

провідних ідей предмета в процесі вивчення теми (див. додаток Д, Е).

Провідні ідеї навчального предмета – це такі положення (поняття, закони, принципи, закономірності, теорії), які виражають сутність досліджуваного матеріалу, повідомляють його внутрішню єдність і органічну цілісність. Таким чином, провідні ідеї виконують функцію системоутворюючих зв'язків у змісті навчальних предметів, будучи «стрижнем», «віссю» цього змісту, навколо яких і відбувається об'єднання, концентрація навчального матеріалу, тобто провідні ідеї наче «зшивають» вузли знань (навчальні теми) в єдину систему.

Інтегративно-тематичний підхід дозволяє встановити, що досліджувана тема може бути пов'язана з іншими темами навчального предмета та курсу, а також з різними темами інших дисциплін навчального плану початкової школи, тобто у вивченій темі можуть діяти внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки одночасно.

Інтеграція як вимога об'єднання у ціле компонентів об'єктів навчання є необхідним дидактичним засобом, за допомогою якого уможлиблюється створення в учнів цілісного уявлення про об'єкт, що вивчається, формується міжпредметна компетентність.

У Державному стандарті початкової загальної освіти, що ґрунтується на засадах компетентісного підходу, поняття міжпредметна компетентність визначається як «здатність учня застосувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей».

4. Міжпредметна інтеграція. Етапи реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання.

У сучасній школі узвичаїлася міжпредметна інтеграція, що здійснюється різними шляхами:

- створення інтегрованих курсів – навчальних предметів, які адаптують для вивчення та інтегрують знання декількох наук або видів мистецтв (природничих – «Природознавство», суспільствознавчих – «Я у Світі», біологічних – «Основи

здоров'я», музичне й образотворче мистецтво – «Мистецтво» та ін.);

- розроблення нових форм уроків (урок з міжпредметними зв'язками, інтегрований урок, бінарний урок);
- впровадження навчальних проєктів;
- організація тематичних днів та тижнів;
- уведення міжпредметних зв'язків на уроках суміжних дисциплін на основі репродуктивної діяльності і елементів проблемності;
- постановка міжпредметних навчальних проблем і самостійний пошук їх вирішення на окремих уроках;
- систематичне проблемне навчання на основі ускладнених міжпредметних проблем всередині окремих курсів;
- використання спочатку двосторонніх, а потім і багатосторонніх зв'язків між різними предметами на основі координації діяльності вчителя;
- розробка широкої системи в роботі вчителів, які здійснюють міжпредметні зв'язки як у змісті і методах, так і у формах організації навчання, охоплюючи позакласну роботу і розширюючи межі програми.

Чим же відрізняються уроки інтегрованого змісту від використання міжпредметних зв'язків? На погляд педагогів, це – різні дидактичні поняття. Міжпредметні зв'язки передбачають епізодичне включення в урок запитань і завдань за матеріалом інших предметів, що мають додаткове значення для вивчення його теми. Це окремі короткочасні моменти уроків, які сприяють глибокому сприйняттю й осмисленню будь-якого конкретного поняття. Наприклад, на уроках читання в 3-му класі на тему «Прийди, весно, з радістю!» вчитель у бесіді активізує ознаки картини природи в середині або в кінці весни, залучає дитячі малюнки на весняні теми. У цьому випадку маємо справу з міжпредметними зв'язками уроків природознавства і малювання. Якщо ж вчитель проводить урок на тему «Художній образ весни», на якому інтегровано зміст з різних предметів, і учні включаються у різні види діяльності, щоб у їхній свідомості виник літературно-художній образ весни, то такий урок вважаємо інтегрованим. Особливість його в тому, що тут поєднуються блоки знань з різних предметів, підлеглі одній темі. Тому дуже важливо чітко визначити головну мету даного інтегрованого

уроку, він сприятиме цілісності навчання, формуванню знань на якісно новому рівні. Вважається, що метою інтегрованих уроків є створення умов для різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища, формування системного мислення, пробудження уваги, позитивного емоційного ставлення до пізнання.

За допомогою багатосторонніх міжпредметних зв'язків закладається фундамент для формування в учнів умінь комплексного бачення проблем реальної дійсності, різнопланових підходів до їхнього розв'язання.

Міжпредметні зв'язки бувають горизонтальні і вертикальні.

Горизонтальні міжпредметні зв'язки здійснюються тоді, коли інтегровані предмети вивчаються відірвано в часі (наприклад, впродовж тижня, місяця).

Вертикальний зв'язок можна спостерігати у випадку, якщо інтегровані предмети вивчаються в близьких часових межах (впродовж одного уроку, одного дня). Тобто, якщо вчитель планує одну тему впродовж одного уроку, залучаючи з інших відомості, способи дій на основі сформованих в учнів умінь та навичок, форму подання навчального матеріалу тощо, то він використовує вертикальний тематизм.

Уроки, що включають міжпредметні знання, досягають ефективності, якщо дотримуються певні дидактичні умови їх проведення: включення інтегрованих уроків у тематичні і поурочні плани на основі координації змісту, конкретизація завдань з використанням інтегрованих знань, послідовне формування понять і вмінь на уроках із загальним змістом, раціональне використання різноманітних засобів активізації пізнавальної діяльності учнів. Інтегровані знання можуть включатися в урок у вигляді фрагмента (називаємо тварин, що мають у написанні ЖИ, ШИ, ЧА, ША), окремого етапу (актуалізація опорних знань про існуюче і не існуюче в природі під час вивчення українських народних казок), протягом усього уроку (на темі з української мови «словотвір»). Таким чином, відбувається перенесення і узагальнення знань, відбуваються розумові процеси аналізу і синтезу, формуються «комплекси фактів» як стадії у розвитку загальних понять.

На інтегрованому уроці вирішуються дидактичні завдання двох і більше навчальних предметів. При підготовці до такого уроку необхідно знати вимоги до планування і організації їх проведення:

- познайомитися з психологічними та дидактичними основами протікання інтеграційних процесів у змісті освіти;
- виділити в програмі з кожного навчального предмета подібні теми або теми, що мають загальні аспекти соціального життя;
- визначити зв'язки між подібними елементами знань;
- змінити послідовність вивчення тем, якщо в цьому є необхідність;
- отримати консультації вчителя-предметника, якщо на уроці вирішуються завдання навчального предмета, який учитель зазвичай не веде;
- ретельне планування кожного уроку, виділення головної і супутніх цілей;
- моделювання (тобто аналіз, відбір, багаторазова повторна перевірка) змісту уроку, наповнення його тільки тим змістом, який підтримує головну мету;
- виявлення оптимального навантаження дітей враженнями.

Структура інтегрованих уроків вимагає особливої чіткості і стрункості, продуманості та логічного взаємозв'язку досліджуваного матеріалу з різних предметів на всіх етапах вивчення. Це успішно досягається за рахунок компактного, сконцентрованого використання навчального матеріалу програми, а крім того, підключення деяких сучасних способів організації і вивчення навчального матеріалу.

Інтегровані зв'язки значною мірою допомагають реалізації виховного потенціалу змісту освіти. Результатом таких зв'язків є певний «конгломерат знань», який збільшує свою «вагу» не внаслідок надмірного накопичення інформації, а шляхом виконання синтезу поглядів, ціннісних позицій і навіть почуттів.

5.Планування тематичного навчання. Створення інтелект-карти

У менеджменті управління компанією є таке поняття як менеджмент Христофора Колумба. Це жартівливий опис стратегії в менеджменті, коли в компанії немає чітких цілей і ясного

розуміння, чого вона хоче досягти. Цей вираз пов'язується з експедицією Христофора Колумба в Америку. Він плів на гроші, які взяв у позику, в невідомому напрямку, приплив абсолютно не туди, куди хотів, потім плавав туди ще кілька разів, так і не зрозумівши, що він відкрив. Інколи трапляється так, що вчитель, який планує тематичне навчання, теж не зовсім знає, на чому і куди він пливе, якого результату має досягти.

Плануючи тематичний день, учитель наче створює «неіснуючу тварину» із змісту навчального матеріалу різних дисциплін, але так, щоб вона була «живою», тобто вмiла функціонувати, як цілісна система: рухатися, їсти, дихати, рости тощо. Така тварина має вмiти робити навіть те, що придумав винахідник.

Тематичні дні об'єднують блоки знань з різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня.

Таке навчання забезпечує формування у школярів цілісної картини світу, здатності сприймати предмети і явища різнобічно, системно, емоційно, сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування.

Процес інтеграції вимагає виконання певних умов:

- об'єкти дослідження однакові або досить близькі (тоді ми досліджуємо об'єкт з різних сторін, використовуючи навчальний матеріал різних дисциплін);
- у навчальних предметах використовуються однакові або близькі методи дослідження предметів та явищ (тоді ми демонструємо спосіб пізнання дійсності на прикладах з різних предметів);
- те, що пізнається, підпорядковується загальним закономірностям, які вивчаються на уроці (тобто ми узагальнюємо навчальний матеріал з різних навчальних дисциплін та пізнаємо більш складну систему).

Зазвичай інтеграція навчального матеріалу з різних навчальних предметів відбувається навколо певного об'єкта чи явища довкілля, або для розв'язання проблеми міжпредметного характеру чи для створення творчого продукту.

При плануванні тематичного дня учитель може скористатися **інтелект-картою** (ментальна карта, карта пам'яті, діаграма зв'язків тощо) – метод структуризації концепцій з використанням графічного запису.

Алгоритм створення інтелект-карти тематичного дня

Крок 1. Увага на ключове поняття!

Оберіть тему тематичного дня. Сформулюйте її одним словом чи словосполученням. Наприклад: «Папір».

Крок 2. Починайте роботу з центру.

Напишіть центральне поняття – назву об'єкта чи явища (про які ви будете створювати карту) посередині аркуша. Можна намалювати малюнок до цього поняття.

Крок 3. Пишіть ключові слова за годинниковою стрілкою.

Заповнюйте карту ключовими словами, які передають зміст інформації та ідей за годинниковою стрілкою, починаючи з правого верхнього кута. Якщо вам зручно заповнювати карту з усіх сторін, не обмежуйте себе.

- Працюйте так, як вам зручно. Але подумайте, з яких ключових слів ви за потреби почнете відтворювати вашу карту.
- Пишіть стисло. Навколо ключового слова напишіть все, що ви знаєте або те, що спадає вам на думку про об'єкт чи явище, яке розглядаєте.
- Пишіть власні ідеї одним словом або словосполученням. Не пишіть речення!
- Пишіть різними буквами. Для того, щоб краще виокремити інформацію, записуйте її, змінюючи накреслення, розмір, колір букв.
- Пишіть друкованими літерами. Якщо ви складаєте карту вручну (а не за допомогою комп'ютерної програми), використовуйте друковані літери, тому що для сприймання рукописного тексту потрібно більше часу.
- Розфарбуйте! У кожного кольору є своє значення, причому часто це дуже індивідуально для кожної людини. Колір може істотно спростити та прискорити сприйняття інформації. Зчитувати інформацію з інтелект-карти буде легше, якщо ви будете розуміти значення кольорів, які використовуються в ній.

- **Малюйте!** Якщо ви сумніваєтеся, чи варто малювати чи ні, то вибір очевидний – малюйте! Зоровий образ запам'ятовується на довгий час, сприймається з максимальною швидкістю, формує безліч асоціацій. Мозок людини влаштований так, що у неї практично миттєво виникає зорова асоціація на будь-яке слово. Ось цю першу асоціацію і намалюйте. Як правило, потім для сприйняття інформації з інтелект-карти вам навіть не потрібно буде читати, що там написано, – досить буде пробігтися по малюнках, і у вас у голові відразу з'явиться необхідна інформація.

- **Групуйте!** Намагайтеся одразу записувати інформацію, яку можна згрупувати за обраними вами критеріями. Використовуйте угруповання для позначення односмыслових груп.

Крок 4. Зв'яжіть думки!

Використання сполучних гілок допомагає нашому мозку з максимальною швидкістю структурувати інформацію і створювати цілісний образ.

- Лінії та стрілки. Встановіть зв'язки між поняттями за допомогою ліній, стрілочок різної довжини, штриховки, кольору, товщини тощо.

- Використовуйте не більше ніж 7 ± 2 відгалужень від кожного об'єкта, а краще – не більше 5, оскільки таку карту зможе легко сприймати навіть втомлена людина.

- Зв'язки головного поняття покажіть за допомогою лінії, потовщуючи її біля основи і поступово звужуючи біля другорядного поняття.

- Якщо ключові слова із сусідніх гілок пов'язані один з одним, варто з'єднувати їх стрілками. Іноді ви будете відчувати, що необхідно додати ще, наприклад, дві гілки, але ніяк не буде виходити сформулювати їх назву. У такому випадку рекомендується проводити гілки і залишати їх порожніми. У цей момент у вас сформується незавершена дія, і мозок стане надмотивований, для того щоб заповнити ці гілки і запропонувати необхідні ідеї.

Крок 5. Допишіть нові ідеї.

Нові асоціації, які продовжують з'являтися, можете зазначати в подальших гілках карти або в коментарях навколо

об'єктів карти, які при паперовому написанні зручно робити на стікерах.

Інтегровані уроки вимагають великої підготовчої роботи. Почати краще з визначення провідної мети, яка буде лейтмотивом заняття. Відповідно до мети визначається зміст уроку. Весь навчальний матеріал не повинен бути перенавантажений зайвою інформацією. Усі види діяльності повинні відповідати ліміту навчального навантаження. Діти отримують великий обсяг інформації, вони постійно активні і захоплені новизною уроку, тому вчитель не повинен допустити перенавантаження. Один з предметів буде домінувати, а значить, буде ведучим.

Сучасна спрямованість освіти тісно пов'язана з комп'ютеризацією та інформатизацією, тому часто інтегрують різні предмети з інформатикою. Сучасним дітям приносить велике задоволення робота з комп'ютером, і навчання для них стає більш захоплюючим. Діти можуть виконувати на комп'ютері як звичайні завдання, так і нові, незвичні для них вправи.

Опис процесу здійснення інтегрованого підходу до організації діяльності школярів в освітньому процесі

Під час вивчення теми «Осінь» будуємо роботу на інтегрованому підході у єдності трьох аспектів: пізнавального, розвивального і виховного так, щоб розвиток мислення й мовлення дітей, формування позитивних емоцій здійснювалися паралельно із засвоєнням природничих понять.

Алгоритм інтегрованої діяльності такий:

- поміркуй і дай відповідь;
- роздивись і продовж думку;
- обґрунтуй свої твердження;
- передай свої відчуття;
- розкажи про свої дії;
- розгадай ребус;
- встанови зв'язки;
- прочитай і доведи;
- утвори нове слово; встав пропущені букви;
- прочитай і дай відповідь;
- продовж речення і намалюй відповідний малюнок;

- склади оповідання;
- підбий підсумок своєї роботи: чим ти збагатив себе? що корисного приніс однокласникам?

Для проведення бесіди за спостереженнями учням пропонується такий зміст запитань:

- Поміркуй, чому в багатьох рослин восени змінюється колір листя?
- Чому називають: чорнобривці – оксамитовими, айстри – тремтливими, хризантеми – холодними?
- Які почуття викликає в тебе кожна квітка?
- Кому б ти подарував ці квіти?
- Уважно придивись, як опадають осінні листочки, і спробуй продовжити думку: «Осінні листочки подібні до яскравих метеликів, тому що...»
- Поміркуй, чи можна сказати, що, скидаючи листочки, дерева вмирають? Чому?
- Що ти відчуваєш у період, коли дерева скидають своє вбрання?
- Чому птахи відлітають у теплі краї?
- А чому деякі птахи залишаються у нас зимувати?
- Якої допомоги потребують вони?
- Чи бачили ви, як дорослі допомагають птахам?
- Яким пташкам ви допомогли, як?

Активізують пізнавальну діяльність школярів, розширюють і поглиблюють знання дітей про природу, розвивають мислення, пам'ять, уяву, кмітливість й удало застосовані ребуси. Зокрема:

- Відгадай словесно-малюнковий ребус і дай відповідь на поставлене запитання.
- Які осінні місяці ти знаєш?
- Який з них тобі найбільше подобається і чим?
- Який ребус можеш запропонувати для розгадування їх назви?

За допомогою спеціальних завдань учні оволодівають не лише дослідницьким баченням виявлення проблеми, а й опановують прийомами творчої діяльності. Для того, щоб діти зрозуміли взаємозалежність у природі, зуміли встановити причинно-наслідкові зв'язки, вчитель пропонує таке завдання:

– Прочитай і доведи:

Осінь збирає, а весна з'їдає.

Вересневий час – сім погод у нас: сіє, гріє, віє, туманіє, холодніє, гуде, ще й з гори йде!

Жовтень ходить по краю, та й виганяє птиць із гаю.

Листопад зимі ворота відчиняє.

Формулюючи запитання для учнів початкової школи, можна використовувати такі фрази:

– Як це виглядає? (Замість «Опиши це».)

– На що це схоже, а від чого відрізняється? (Замість «Порівняй це».)

– Про що це змушує тебе подумати? (Замість «Які в тебе виникають асоціації?»)

– Із чого це зроблено? (Замість «Проаналізуй це».)

– Як би ти це використав? (Замість «Знайди цьому застосування».)

– Добре це чи погане? Чому? (Замість «Наведи аргументи «за» та «проти».)

Питання і завдання для самоконтролю

У чому полягають передумови інтегрованого навчання в початковій школі?

Якими є ознаки і структура інтегрованого уроку?

У чому є головна мета уроків, побудованих на інтеграції змісту?

Що таке бінарний урок?

Створити пам'ятку «Десять кроків, щоб навчати і навчитись самостійності».

Розробіть алгоритм проведення «Щоденних 5», «Щоденних 3».

ЛЕКЦІЯ 5

Тема: Особливості оцінювання навчальних досягнень школярів

План

1. Завдання оцінювання. Формувальне оцінювання.
2. Спостереження і записи. Відстеження індивідуальних досягнень учнів.
3. Зворотний зв'язок. Контрольно-оцінювальна діяльність.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти: Схвалено рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 17.08.2017 р., протокол № 6/1-2. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.
2. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В.Кремень]. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>.
4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/.
5. Методичні рекомендації щодо формувального оцінювання учнів 1 класу (До листів МОН від 18.05.2018 № 2.2-1250 та від 21.05.2018 № 2.2-1255). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>
6. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / За заг.ред. О.І.Локшиної. К.: К.І.С., 2004. 128 с.
7. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики / За заг.ред. О.І.Локшиної. К.: К.І.С., 2004. 160 с.
8. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи / Під заг. ред. М. Грищенка. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

9. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Н. М. Бібік. К., 2016. 40 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>
10. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручник. К.: Грамота, 2012. 504 с.
11. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи. К.: ОСВІТА-ЦЕНТР+, 2018. 240 с.

Опорні поняття теми:

мета оцінювання, формувальне оцінювання, відстеження індивідуальних досягнень учнів, зворотний зв'язок, портфоліо

1. Завдання оцінювання. Формувальне оцінювання

Оцінювання результатів навчання та особистих досягнень учнів у першому класі має формувальний характер, здійснюється вербально, на суб'єкт-суб'єктних засадах, що передбачає активне залучення учнів до самоконтролю і самооцінювання.

Здійснення формувального оцінювання орієнтує вчителя на спостереження за навчальним поступом кожного учня. Воно розпочинається з перших днів навчання у школі і триває постійно.

Орієнтирами для здійснення формувального оцінювання є вимоги до *обов'язкових результатів навчання та компетентностей* учнів початкової школи, визначені Державним стандартом початкової освіти до першого циклу навчання (1 - 2 класи), і *очікувані результати*, зазначені в освітній програмі. При цьому особливості дитини можуть впливати на темп навчання, внаслідок чого вона може досягати вказаних результатів раніше або пізніше від завершення зазначеного циклу чи рівня.

Вимоги до очікуваних результатів навчання та компетентностей учнів використовуються для:

- організації постійного спостереження за динамікою формування певних навчальних дій, що співвідносяться з очікуваними результатами, та особистим розвитком учня;
- обговорення навчального поступу з учнями та їхніми батьками або особами, які їх замінюють;
- формувального (поточного) та завершального (підсумкового) оцінювання.

Завершальне (підсумкове) оцінювання результатів навчання у першому класі має місце лише наприкінці навчального року і проводиться з метою визначення освітніх завдань для реалізації індивідуального підходу до дитини в процесі подальшого навчання. Форми і види перевірок для проведення завершального оцінювання учитель обирає самостійно з урахуванням особливостей учнів класу.

Формувальному оцінюванню підлягає процес навчання учня, зорієнтований на досягнення визначеного очікуваного результату. Метою такого оцінювання є формування у дитини впевненості в собі, в своїх можливостях; відзначення будь-якого успіху; акцентування уваги на сильних сторонах, а не на помилках; діагностування досягнення на кожному з етапів навчання; адаптування освітнього процесу до здатностей дитини; виявлення проблем і вчасне запобігання їх нашаруванню; стимулювання бажання вчитися та прагнення досягти максимально можливих результатів; запобігання побоюванням помилитися.

Формувальне оцінювання має мотивувати і надихати дитину на навчальну діяльність, вияв власних здобутків та сприяти формуванню навичок застосування знань і умінь під час виконання практико-орієнтованих завдань.

Невід'ємним складником оцінювальної діяльності є вироблення в учнів здатності *самостійно оцінювати власний прогрес*. Для організації самоконтролю можна використовувати різноманітні листки самооцінювання, оформлені у цікавий для дітей спосіб. Здійснення зворотного зв'язку з учнями в процесі оцінювання кожної виконаної роботи має орієнтувати їх на успіх, підтримувати й надихати на саморозвиток і вдосконалення. Таким чином виявляється формувальний характер контролю та оцінювання особистісного розвитку учнів та хід набуття ними навчального досвіду і компетентностей.

Оцінювання є частиною процесу навчання і має розглядатися як серія дій, а не одноразовий захід. Постійне оцінювання дає змогу учням удосконалювати власні знання і демонструвати цей прогрес під час подальшого оцінювання.

Процес оцінювання дає можливість *виявити дітей, які можуть потребувати додаткової підтримки* в освітньому

процесі внаслідок різних обставин – порушень психофізичного розвитку, інших соціальних та економічних чинників.

Результати оцінювання можуть визначати *необхідність продовження* чи зміни у підходах до методів викладання. Якщо результати оцінювання демонструють низький рівень оволодіння очікуваними результатами для більшості учнів, методи викладання мають бути переглянуті.

Оцінювання може також визначати *частини навчальної програми*, які потребують перегляду – наприклад, коли оволодіння певними знаннями чи вміннями передбачається на більш пізньому етапі або в рамках вивчення інших навчальних предметів. Це також може свідчити про те, що певний навчальний матеріал може бути наданий учням для самостійного вивчення і не потребує багато часу для викладання.

Результати оцінювання є чудовою інформацією для обговорення її з батьками дитини під час індивідуальних зустрічей. Батьки можуть побачити прогрес у розвитку дитини, оволодіння тими чи іншими компетентностями, обговорити види навчальної діяльності, які вони можуть здійснювати в домашніх умовах.

Оцінювання може використовуватися учнями для визначення сфер, які потребують поліпшення знань чи вмінь, і допомагають їм краще підготуватися до наступного оцінювання у цій сфері.

2. Спостереження і записи. Відстеження індивідуальних досягнень учнів

Починати оцінювання потрібно у перший шкільний день. Оцінювання, що здійснюється на початку навчального року, допомагає вчителю прийняти відповідні рішення щодо організації освітнього середовища в класі, розкладу навчальних занять.

При цьому вчитель відповідає на такі запитання:

Які знання і вміння мають учні?

Якими є їхні навчальні стилі (наприклад, який спосіб сприйняття інформації переважає)?

Якими є їхні інтереси?

Спостереження є важливою складовою у процесі постійного процесу оцінювання. Записи спостережень у класі, записи життєвих випадків, портфоліо зі зразками дитячих робіт, опитувальники батьків та інтерв'ю з батьками – все це забезпечує вагомі джерела для оцінювання прогресу дітей у школі. За допомогою спостережень та індивідуалізованого оцінювання вчителі враховують індивідуальні відмінності дітей відповідно до загальних етапів дитячого розвитку.

Спостереження за розвитком дитини дають можливість для вчителя внести зміни до навчального плану відповідно до індивідуальних особливостей дітей та індивідуалізувати навчальні заняття. Результати спостережень є чудовою інформацією, якою вчитель може поділитися з батьками, інформуючи їх про розвиток дітей.

Вербальне оцінювання

Відповідно до чинного законодавства оцінювання навчальних досягнень учнів 1-го класу здійснюється вербально, а за рішенням педагогічної ради навчального закладу словесна характеристика знань, умінь та навичок може надаватися і учням 2-го класу.

Це пов'язано з тим, що у дітей ще недостатньо сформовані пізнавальні процеси, мовлення, саморегуляція, що впливає на рівень засвоєння знань, які вчитель змушений оцінювати низькими балами. Таким чином стимулююча функція оцінки може перетворюватися на чинник, який спричиняє тривожність, страх отримати низькі бали, невпевненість у собі, і гальмувати розвиток навчальної діяльності учня.

Використовуючи словесне оцінювання, варто пам'ятати, що вчитель має оцінювати результат роботи, а не особистісні якості дитини, її пізнавальні процеси (увагу, сприймання, пам'ять, мислення), темп роботи.

Відстеження індивідуальних досягнень учнів

Іншим важливим аспектом оцінювання у 1-му класі є його спрямованість на відстеження індивідуальних досягнень кожної дитини, не порівнюючи їх із досягненнями інших дітей.

Це важливо для всіх дітей, а для дітей з особливими освітніми потребами – насамперед, оскільки порівняно з іншими дітьми вони виглядатимуть найменш успішними.

Саме тому, оцінюючи знання, уміння й навички учнів, не слід вдаватися до заміників балів – «зірочок», «білочок», «черепашок» тощо. Недопустимо вивішувати у класі «Екран успішності», у якому порівнюються досягнення учнів. Замінники балів не мають бути причиною заохочення або покарання дитини з боку учителя і батьків.

Облік результатів завершального (підсумкового) оцінювання, що здійснюється з урахуванням динаміки зростання рівня навчальних досягнень учня/учениці, фіксується учителем/вчителькою у **свідоцтві досягнень** (див. додаток Ж).

Свідоцтво досягнень має бути зрозумілим документом для батьків дитини або осіб, які їх замінюють, що дає розгорнуте уявлення про навчальний поступ дитини в школі під час навчального року.

Запропонований зразок свідоцтва досягнень складається з 2 частин: перша частина – характеристика особистих досягнень учнів, заповнюється у жовтні, як проміжний, та у травні як підсумковий звіт, з метою фіксування навчального поступу, у якому оцінюється активність дитини, самостійна робота на уроці, співпраця з іншими учнями тощо.

Друга частина складається з оцінювання предметних компетентностей. Заповнюється тільки у травні.

Для оцінювання учнів пропонується чотирирівнева система: «має значні успіхи», «демонструє помітний прогрес», «досягає результату з допомогою вчителя», «ще потребує уваги і допомоги».

Учителі, які викладають навчальні предмети у початковій школі, дають характеристику предметних компетентностей учня за чотирирівневою системою. У першому класі оцінювання має описовий характер як рівня навчання, старанності та соціальної поведінки, так і предметів та освітнього процесу в цілому, але не результату.

При заповненні свідоцтва досягнень пропонуємо відмічати визначення рівня у довільній формі (графічні знаки).

Учитель роздруковує два екземпляри свідоцтва. Батькам або особам, які їх замінюють, видають один екземпляр, другий залишається в закладі освіти і зберігається в особовій справі. За бажанням, батьки можуть залишити свій коментар у свідоцтві, для цього зустрітись з учителем і написати свої побажання на екземплярі, що зберігається в школі.

Проект зразка свідоцтва досягнень за вибором закладу загальної середньої освіти роздруковується у чорно-білому або кольоровому вигляді, у форматі А 4 або у форматі А 5. Вчитель, за бажанням, може додавати особисті або навчальні характеристики на свій розсуд.

3.Зворотний зв'язок. Контрольно-оцінювальна діяльність

У початковій школі важливо організовувати зворотний зв'язок з учнями. Мотивація дітей зростає, коли вони бачать, що вчитель цікавиться їхньою роботою. Це також допомагає школярам вирішувати проблеми. Слід використовувати різні інструменти зворотного зв'язку, наприклад, долоньки, світлофор, ліхтарик тощо.

Алгоритм діяльності вчителя під час організації формульованого оцінювання.

- *Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей.*

Вчитель спільно з учнями розробляє й обговорює цілі уроку (заняття).

Ціль має бути вимірною, щоб через оцінювання з'ясувати, на якому рівні вона досягнута.

- *Ознайомлення учнів із критеріями оцінювання.*

Обговорення з учнями критеріїв оцінювання робить процес оцінювання прозорим і зрозумілим для всіх суб'єктів освітнього процесу, та сприяє позитивному ставленню до самого процесу. Критерії оцінювання для поточного оцінювання мають описувати те, що заявлено в навчальних цілях. Учні слід ознайомити із ними до початку виконання завдання. Чим конкретніше сформульовані критерії оцінювання, тим зрозумілішою для учнів є діяльність щодо успішного виконання завдання.

- *Забезпечення активної участі учнів у процесі оцінювання.*

Створення ефективного зворотного зв'язку, який має бути зрозумілим і чітким, доброзичливим та своєчасним. У процесі оцінювання важливо не протиставляти дітей одне одному. Стимулюючим має бути порівняння роботи (відповіді, дії тощо) з тим, як працювала дитина раніше. Доцільно акцентувати увагу лише на позитивній динаміці досягнень дитини. Складнощі у навчанні необхідно обговорювати з учнем індивідуально, аби не створювати ситуацію колективної зневаги до дитини.

Водночас доцільно залучати дітей до взаємооцінювання, при цьому формувати вміння коректно висловлювати думку про результат роботи однокласника, давати поради щодо його покращення. Це активізує навчання, сприяє розвитку критичного мислення, формуванню адекватного ставлення до зауважень, рекомендацій, зміцнює товариськість та відчуття значущості кожного в колективі.

- *Забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія).*

У процесі навчання першокласників важливе значення має становлення елементів рефлексії, спрямованих на спостереження своїх дій та дій однокласників, осмислення своїх суджень, дій, учинків з огляду на їх відповідність меті діяльності, оскільки початкові навички рефлексії як особистісного новоутворення у повному обсязі мають сформуватися тільки наприкінці молодшого шкільного віку.

Слід зазначити, що здатність до персональної рефлексії у дітей 6-7 років є достатньо обмеженою, але можливості для її розвитку актуалізуються під час роботи в групі. Умовою розвитку рефлексії в цьому віці є включення дитини у взаємодію з наступним (ретроспективним) відтворенням фактичних актів дій та комунікацій в контексті особистісного та спільного значення. Таким чином закладаються основи для самоспостереження і спостереження, які виводяться на рефлексивний рівень у майбутньому. Спонукають до рефлексії запитання: «Що нового дізнався на уроці?», «Що привернуло твою увагу?», «Що нового у спілкуванні?», «Що тебе найбільше схвилювало (що нового в емоціях)?».

- *Корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.*

Формувальне оцінювання дає можливість вчителю, відстежуючи рух дитини до навчальних цілей, здійснити корегування освітнього процесу на ранніх етапах, а учневі – усвідомити відповідальність за своє навчання. Оцінка діяльності учнів має бути позитивною. У випадку невдач або непосильності певної роботи для конкретного учня доцільно запропонувати йому легше завдання, аби оцінити й підтримати зусилля.

Інші компоненти формувального оцінювання такі як: конкретний аналіз допущених учнем помилок і труднощів, що постали перед ним, та конкретні вказівки про те, як покращити досягнутий результат, не є предметом розгляду у першому класі, але стають актуальними на подальших навчальних етапах у початковій школі.

Формувальне оцінювання можна забезпечити використанням *портфоліо*, основна суть якого полягає в тому, щоб показати все, на що здібні учні. Через твердження «Я знаю», «Я вмю» акцентуються навчальні досягнення учнів, розвивається здатність до самооцінювання, поступово збільшується відповідальність за власне навчання. Кожен учень має власний стиль і темп навчання. Тому важливо усвідомлювати, що оцінювання учня вчителем не повинно стати причиною заниженої самооцінки школяра, що неминуче позначається на його навчальній мотивації й успішності.

Однією з важливих технологій оцінювання у початковій школі, особливо у 1-му класі, є технологія портфоліо, яка відрізняється від традиційних методів оцінювання тим, що забезпечує вчителя обґрунтованою інформацією про процес і результати навчальної діяльності учня, надаючи при цьому можливості для здійснення власних оцінних суджень щодо результатів своєї діяльності.

Портфоліо, яке з'явилося у світовому освітньому просторі у 1990-х роках як інноваційна форма оцінювання і форма накопичення інформації, **вважається «аутентичним», тобто істинним, найбільш наближеним до реального оцінювання, до**

індивідуалізованої оцінки, зорієнтованої не лише на процес оцінювання, а й на самооцінювання.

Портфоліо – це інструмент, який демонструє, чого досягла дитина. Це не спосіб планування роботи з дитиною.

Педагог може використовувати інформацію з портфоліо для того, щоб розробляти подальші плани роботи, – адже потрібно спочатку знати, що вже вміє робити дитина, для того, щоб планувати наступні кроки.

Користуючись інформацією з портфоліо, педагог також дізнається про сильні і слабкі сторони дитини, про хід її мислення, про прогрес в опануванні навичок тощо.

Портфоліо завжди візуалізоване – зазвичай у вигляді спеціальної папки. Однак його вміст не зводиться лише до колекції учнівських робіт.

Портфоліо – це спеціально спланована та організована індивідуальна добірка матеріалів і документів, яка демонструє зусилля, динаміку і досягнення учнів у різних сферах.

Найчастіше виділяють три основні види портфоліо, кожен з яких має свої сильні і слабкі сторони.

Робоче (загальне) портфоліо

До його створення долучаються усі: вчитель, учень, батьки. Добираються як поточні роботи, так і зразки підсумкових робіт.

Позитивними сторонами цього виду портфоліо є те, що воно найбільш точно відображає щоденний прогрес розвитку дитини.

Слабкими сторонами є те, що воно може містити дуже багато різних зразків робіт і створювати ситуацію, коли тільки педагог бере на себе відповідальність за його наповнення. Щоб уникнути цього, потрібно утримувати портфоліо в доступному для дитини місці.

Демонстраційне (учнівське) портфоліо

Демонстраційне (учнівське) портфоліо містить лише найкращі роботи учня, які обирає він сам.

Такий вид портфоліо є досить сильною мотивацією для дитини виконувати роботи, що демонструють її найкращі здібності.

Слабкою стороною демонстраційного портфоліо є те, що у більшості випадків воно може не відображати щоденної діяльності дитини. Наприклад, для дитини з особливими освітніми потребами таке портфоліо не показує її слабких місць та сфери, де потрібна додаткова допомога.

Портфоліо вчителя

Таке портфоліо містить контрольні (тестові) завдання і зразки робіт, вибрані самим учителем.

До вчительського портфоліо вкладають продукти навчальної діяльності, які засвідчують її динаміку, а не тільки абсолютні оцінки. Приміром, розділ вчительського портфоліо «Досягнення учня в навчанні» (сторінки: «Навчання грамоти»; «Письмо»; «Математика») може містити графіки швидкості читання; навчальні досягнення, зафіксовані оцінкою у вигляді дробу (знаменник вказує на кількість помилок, які допустив учень у попередній роботі, а чисельник – кількість помилок у цій роботі).

У розділі «Соціальна компетентність учня» вчитель може робити записи про особливості співпраці учня з однокласниками, спілкування з однолітками та дорослими. При цьому важливо зазначати чинники, які призводять до труднощів у соціалізації (особливості поведінки, комунікативна діяльність), а також позитивні сторони, які слугують підґрунтям для поліпшення соціальних контактів дитини. Розділ «Суспільна робота учня» може містити перелік доручень, які дитина виконує у класі і в школі. У розділі «Творчі роботи» можуть бути як самі роботи учня, які не увійшли до учнівського портфоліо, так і фотографії робіт.

Часто педагоги можуть одночасно використовувати елементи усіх трьох видів портфоліо. Кожен навчальний заклад і кожен вчитель має знайти спосіб, який є найефективнішим для того, щоб якомога більше дізнатися про дитину і забезпечити її додаткові потреби.

Під час організації навчання взагалі і оцінювання в першому класі зокрема, важливо створювати для учнів *ситуацію успіху*. Навіть невеличке досягнення надихає дітей. А вчитель, звичайно, завжди може знайти можливість запропонувати таку ситуацію,

дати таке завдання, щоб навіть найслабший учень міг вирізнитися з кращого боку; дуже важливо похвалою відмітити навіть ледь помітне просування уперед: «Добре! Твоя буква А зараз набагато краща».

Діти дуже чутливі до оцінювання їх дорослими. Учні початкової школи мають характерну особливість сприймати оцінку за виконання якогось завдання як оцінювання себе, а тому негативну оцінку вони розуміють як вияв негативного ставлення до себе з боку вчителя.

Ураховуючи цю вікову особливість, а також важливу роль початкової школи як «стартового майданчика» для того, щоб задати індивідуальну траєкторію особистості не тільки у навчальній діяльності, а й в особистісному розвитку, вчителю слід використовувати формувальне оцінювання, яке на етапі першого класу має включати два обов'язкових компоненти:

- ✓ доброзичливе ставлення до учня як до особистості;
- ✓ позитивне ставлення до зусиль учня, спрямованих на розв'язання задачі (навіть якщо ці зусилля не дали позитивного результату).

Отже, в особистісно зорієнтованому класі вчитель часто здійснює зворотний зв'язок із дітьми, коли коментує результати їхніх робіт. Мотивація дітей зростає, адже вони бачать, що вчитель цікавиться їхньою роботою та спрямовує їх.

Це також допомагає дітям розв'язувати проблеми, поглиблювати своє розуміння. Важливо пам'ятати, що зворотний зв'язок має позитивний характер, є конкретним і значущим. Він не має бути порожньою похвалою на кшталт: «Це найкраща думка, яку я коли-небудь чула!», адже діти можуть здогадатися, що насправді це не так. Вчитель також має уникати загальних суджень, таких як «хороший», «поганий».

Корисніше і переконливіше для учнів буде почути від вчителя, що є добре у їхній роботі і що можна поліпшити.

Отже, краще замість «хороша робота» скажіть так: «Ти старанно попрацював /ла над завданням і розв'язав /ла його двома способами, де обидва способи – правильні!». Замість «хороша ідея» скажіть: «Ідея цікава. Ти багато дізнався/лась про мурах. А що ще ти хочеш про них дізнатися?».

Якими можуть бути інструменти зворотного зв'язку?

Насамперед, вони є універсальними для використання як у викладанні різних навчальних предметів, так і в різних класах. Найпростішими, з яких можна розпочати роботу в 1-му класі, є такі.

«Долоньки»

Під час пояснення якогось завдання учням пропонують дати сигнал певним кольором вирізаної з цупкого паперу долоньки: білий – «усе зрозуміло» або «впораюсь самостійно», червоний – «потрібно пояснити ще раз» або «потрібна допомога».

«Світлофор»

Учитель домовляється з учнями, що вони час від часу подаватимуть незвичні сигнали: якщо під час виконання завдання все зрозуміло і дається легко, то на полі зошита учні малюють зелений кружок; якщо мають якусь перешкоду чи сумнів – жовтий; якщо не знають, як виконувати, – червоний.

«Ліхтарик»

Сигнал подібний до попереднього, але використовується для реагування учнями на вже виконане завдання: на полі робочої сторінки учні малюють вертикальну лінію («стовп» ліхтаря) й позначають на ній кружком («плафон» чи якась інша фігура) рівень успішності – кружок угорі означає, наприклад, що роботою задоволений/на, вона, на думку дитини, виконана добре; посередині – є сумніви, варто щось поліпшити; внизу – не задоволений/на роботою, відчуває труднощі.

Питання і завдання для самоконтролю

Яким повинно бути оцінювання в першому/другому класах?

Підготувати форму *Свідоства про досягнення*.

Що є метою оцінювання першокласників?

Розробіть алгоритм діяльності вчителя під час організації формувального оцінювання.

Якими є цілі і види портфоліо в початковій школі?

Якими можуть бути інструменти зворотного зв'язку?

ДОДАТКИ

Додаток А

Мета і загальні результати навчання здобувачів освіти за освітніми галузями

(за Державним стандартом початкової освіти 2018 р.)

Мовно-літературна освітня галузь включає українську мову та літературу, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовну освіту. Метою вивчення української мови та літератури, мов та літератур відповідних корінних народів і національних меншин є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти засобами різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей.

Здобувач освіти: взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення свого досвіду; висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови; досліджує індивідуальне мовлення для власної мовної творчості, спостерігає за мовними явищами, аналізує їх.

Метою іншомовної освіти є формування іншомовної комунікативної компетентності для безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, що забезпечує розвиток інших ключових компетентностей та задоволення різних життєвих потреб здобувача освіти.

Здобувач освіти: сприймає інформацію, висловлену іноземною мовою в умовах безпосереднього та опосередкованого

міжкультурного спілкування, та критично оцінює таку інформацію; розуміє прочитані іншомовні тексти різних видів для отримання інформації або емоційного задоволення, використовує прочитану інформацію та критично оцінює її; надає інформацію, висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами усно, письмово та в режимі реального часу, використовуючи іноземну мову.

Метою **математичної освітньої галузі** є формування математичної та інших ключових компетентностей; розвиток мислення, здатності розпізнавати і моделювати процеси та ситуації з повсякденного життя, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів, а також здатності робити усвідомлений вибір.

Здобувач освіти: досліджує ситуації і визначає проблеми, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів; моделює процеси і ситуації, розробляє стратегії (плани) дій для розв'язування різноманітних задач; критично оцінює дані, процес та результат розв'язання навчальних і практичних задач; застосовує досвід математичної діяльності для пізнання навколишнього світу.

Метою **природничої освітньої галузі** є формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду і критичного мислення, становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку.

Здобувач освіти: відкриває світ природи, набуває досвіду її дослідження, шукає відповіді на запитання, спостерігає за навколишнім світом, експериментує та створює навчальні моделі, виявляє допитливість та отримує радість від пізнання природи; опрацьовує та систематизує інформацію природничого змісту, отриману з доступних джерел, та представляє її у різних формах; усвідомлює розмаїття природи, взаємозв'язки її об'єктів та явищ, пояснює роль природничих наук і техніки в житті людини,

відповідально поводитися у навколишньому світі; критично оцінює факти, поєднує новий досвід з набутим раніше і творчо його використовує для розв'язування проблем природничого характеру.

Метою **технологічної освітньої галузі** є формування компетентностей в галузі техніки і технологій та інших ключових компетентностей, здатності до зміни навколишнього світу засобами сучасних технологій без заподіяння йому шкоди, до використання технологій для власної самореалізації, культурного і національного самовираження.

Здобувач освіти: втілює творчий задум у готовий виріб; дбає про власний побут, задоволення власних потреб та потреб тих, хто його оточує; ефективно використовує природні матеріали, дбаючи про навколишній світ; практикує і творчо застосовує традиційні та сучасні ремесла.

Метою **інформатичної освітньої галузі** є формування інформаційно-комунікаційної компетентності та інших ключових компетентностей, здатності до розв'язання проблем з використанням цифрових пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій та критичного мислення для розвитку, творчого самовираження, власного та суспільного добробуту, навичок безпечної та етичної діяльності в інформаційному суспільстві.

Здобувач освіти: знаходить, подає, перетворює, аналізує, узагальнює та систематизує дані, критично оцінює інформацію для розв'язання життєвих проблем; створює інформаційні продукти та програми для ефективного розв'язання задач/проблем, творчого самовираження індивідуально та у співпраці, за допомогою цифрових пристроїв та без них; усвідомлено використовує інформаційні і комунікаційні технології та цифрові пристрої для доступу до інформації, спілкування та співпраці як творець та (або) споживач, а також самостійно опановує нові технології; б усвідомлює наслідки використання інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього світу та сталого розвитку, дотримується етичних, міжкультурних та правових норм інформаційної взаємодії.

Метою **соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі** є формування соціальної компетентності та інших ключових компетентностей, активної громадянської позиції, підприємливості, розвиток самостійності через особисту ідентифікацію, застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку.

Здобувач освіти: дбає про особисте здоров'я і безпеку, реагує на діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту; визначає альтернативи, прогнозує наслідки, ухвалює рішення з користю для здоров'я, добробуту, власної безпеки та безпеки інших осіб; робить аргументований вибір на користь здорового способу життя, аналізує та оцінює наслідки і ризики; виявляє підприємливість та поводить етично для поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту.

Метою **громадянської та історичної освітньої галузі** є формування громадянської та інших компетентностей, власної ідентичності та готовності до змін шляхом осмислення зв'язків між минулим і сучасним життям, активної громадянської позиції на засадах демократії, поваги до прав і свобод людини, толерантного ставлення до оточуючих, набуття досвіду життя в соціумі з урахуванням демократичних принципів.

Здобувач освіти: встановлює зв'язки між подіями, діяльністю людей та її результатами у часі, пояснює значення пам'ятних для себе та інших громадян України дат (подій); орієнтується у знайомому соціальному середовищі, долучається до його розвитку, пояснює вплив природи та діяльності людей на нього; працює з різними джерелами соціальної та історичної інформації, аналізує зміст джерел, критично оцінює їх; узагальнює інформацію з різних джерел, розповідаючи про минуле і сучасне; представляє аргументовані судження про відомі факти та історичних осіб, а також про події суспільного життя; має розвинуте почуття власної гідності, діє з урахуванням власних прав і свобод, поважає права і гідність інших осіб, протидіє проявам дискримінації та нерівного ставлення до особистості; усвідомлює себе громадянином України, аналізує культурно-історичні основи власної ідентичності, визнає цінність

культурного розмаїття; дотримується принципів демократичного громадянства, бере активну участь у житті шкільної спільноти, місцевої громади.

Метою **мистецької освітньої галузі** є формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини.

Здобувач освіти: виявляє художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва; пізнає мистецтво, інтерпретує художні образи, набуваючи емоційно-чуттєвого досвіду, виявляє ціннісне ставлення до мистецтва; пізнає себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво.

Метою **фізкультурної освітньої галузі** є формування соціальної та інших ключових компетентностей, стійкої мотивації здобувачів освіти до занять фізичною культурою і спортом для забезпечення гармонійного фізичного розвитку, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок.

Здобувач освіти: регулярно займається руховою активністю, фізичною культурою та спортом; демонструє рухові вміння та навички та використовує їх у різних життєвих ситуаціях; добирає фізичні вправи для підвищення рівня фізичної підготовленості; керується правилами безпечної і чесної гри, уміє боротися, вигравати і програвати; усвідомлює значення фізичних вправ для здоров'я, емоційного задоволення, гартування характеру, самовираження та соціальної взаємодії.

Зразки завдань з використанням цеглинок LEGO у початковій школі

Шпигунська гра

Діти вчаться:

з упевненістю братися за нові завдання;
бути уважними, не відволікатися;
самостійно приймати рішення під час виконання завдань.

Основні завдання:

1. Педагог розкладає на аркуші паперу А 4 три будь-які цеглинки у довільному порядку.
2. Діти упродовж 10 с вивчають розташування цеглинок.
3. Вчитель накриває цеглинки тканиною.

Запитання до дітей:

- Скільки цеглинок ви запам'ятали?
- Як вони розміщені?

4. Діти розташовують свої цеглинки, як у вчителя.

Педагог ускладнює завдання, збільшуючи кількість цеглинок.

Візерунки

Діти вчаться:

помічати і складати візерунки;
експериментувати;
генерувати власні ідеї;
працювати самостійно та в команді.

Основні завдання:

Діти копіюють візерунок, створений вчителем, і намагаються його продовжити (дорослий починає створювати візерунок, а діти завершують його). Це завдання виконується 3-4 рази з різними варіантами візерунків.

Запитання до дітей:

- Що таке візерунок?
- Де зустрічаються візерунки у повсякденні?
- Як можна описати цей візерунок?

Підступна рівновага

Діти вчаться:

маніпулювати дрібними речами;
наполегливо працювати, долати труднощі;
розвивати власну тактику виконання завдання.

Основні завдання:

Діти відділяють цеглинки одна від одної у довільному порядку і кладуть їх перед собою. Потім, складаючи вузьким боком до вузького, будують вежу. Після того, як вежу побудовано, можна запропонувати зробити це ще раз, змінивши при цьому «будівельника».

Запитання до дітей:

- Як вам вдалося побудувати вежу? Дайте дітям можливість по черзі розповісти, як вони будували вежу.

- Якби вам знову запропонували збудувати вежу, якими б були ваші дії?

Діаграми з цеглинок

Діти вчаться:

будувати математичні моделі;
висловлювати і тлумачити поняття, збирати та обробляти інформацію;
творчо підходити до вирішення проблемних завдань;
спілкуватись з однолітками, формулювати та ставити питання.

Основні завдання:

1. У парах діти визначають питання, яке вони хочуть поставити іншим дітям. Наприклад: Який фрукт подобається найбільше: яблуко, банан чи апельсин? При цьому кожен з варіантів, які діти підбирають, повинен відповідати цеглинці певного кольору, наприклад: яблуко – цеглинка зеленого кольору, банан – цеглинка жовтого кольору, апельсин – цеглинка помаранчевого кольору. Запитання повинно мати обмежену кількість варіантів для відповіді, щоб діти могли обрати один варіант, тобто одну цеглинку відповідного кольору.

2. Діти збирають у будь-яку ємність цеглинки відповідних кольорів.

3. Після цього ходять від пари до пари і ставлять своє питання. Відповідаючи на запитання, діти обирають цеглинку і ставлять її на пластину, складаючи цеглинки одного кольору у стовпчик.

4. Діти, які ставили запитання, розповідають, яких відповідей було найбільше/найменше, що їхні товариші люблять найбільше/найменше.

Перегони

Діти вчаться:

формулювати припущення та перевіряти їх на практиці;
експериментувати і робити висновки, творчо підходити до виконання завдання;
співпрацювати в команді.

Основні завдання:

1. Підготуйте схил, з якого діти зможуть запускати свої авто.
2. Діти у командах (по 3-4) будують авто, використовуючи 4 однакових колеса і максимум 2 пластини/ цеглинки. Діти перевіряють свої авто на підготовленому схилі.
3. Роблять зміни у своїх автівках, щоб вони рухалися швидше і знову перевіряють свої авто на схилі.
4. Перед змаганням діти можуть роздивитися автівки своїх товаришів і, можливо, передбачити, яка автівка заїде далі за всіх, при цьому пояснюючи, чому вони так вважають.
5. Перемагає команда, чия автівка заїхала найдалі.

Запитання до дітей:

- Як ви думаєте, машина якої моделі проїде якнайдалі?
- Від чого залежить швидкість автівки/довжина шляху, яку вона може проїхати?
- Які заходи безпеки є в автівках?

**Форма оцінки середовища
Що знаходиться на стінах у вашому класі і чому?**

Чи є це на стінах вашого класу?	Чому так або чому ні?
1. Слова іншими мовами (українською, польською тощо)	
2. Імена та прізвища дітей, які всі можуть бачити • у вигляді списку • на індивідуальних дитячих роботах	
3. Зображення дітей • індивідуальні фотографії дітей • фотографії дітей, залучених до групових видів діяльності • автопортрети дітей	
4. Зображення сімей дітей • фотографії кожної сім'ї • відповідні малюнки дітей з підписами • якісь особливі речі, надані сім'ями для демонстрації	
5. Зображення дітей та дорослих • тієї ж культури, що і діти в класі • різних культур	
6. Дитячі слова • написані самими дітьми самостійно • написані дітьми під керівництвом вчителя (чи асистента вчителя) • написані іншою дорослою людиною	
7. Наочні матеріали (плакати) • зображення геометричних фігур, абетка, назви кольорів, чисел тощо • календар • список днів народження дітей • перелік правил поведінки у класі • вірші • інформація про правила безпеки та охорону здоров'я	
8. Художні твори дорослих, відібрані за естетичними критеріями відповідно до навчального плану	

<ul style="list-style-type: none"> • фотографії • репродукції картин чи малюнків • обкладинки книжок з малюнками • текстильні, плетені, різьблені вироби тощо 	
<p>9. Художні твори вчителя</p> <ul style="list-style-type: none"> • дитячі твори демонструються на їхньому тлі 	
<p>10. Роботи дітей, зроблені під керівництвом вчителя (більш або менш схожі між собою)</p> <ul style="list-style-type: none"> • різні речі, вирізані з паперу, склесні, виготовлені за зразком тощо • розмальовані попередньо вирізані геометричні фігури та малюнки • святкові оздоблення 	
<p>11. Художні твори дітей (несхожі між собою)</p> <ul style="list-style-type: none"> • зображення оточуючих предметів, людей та інших об'єктів • зображення навколишнього світу • художні твори, зроблені під час занять за вільним вибором • художні твори, зроблені під час групових занять 	
<p>12. Інформація для батьків</p> <ul style="list-style-type: none"> • повідомлення про майбутні заходи та події • інформація вчителя про навчальну програму та навчальний план • звернення дітей один до одного, до батьків, до вчителя 	
<p>13. Навчальні матеріали</p> <ul style="list-style-type: none"> • назви різних частин класу (якщо клас розділені на Центри діяльності) • назви тем, які розглядаються (наприклад: «Ми навчаємося, граючись», «Ми вивчаємо рослини» тощо • перелік умінь та концептуальних понять, які засвоюються через гру • перелік вмінь та концептуальних понять, на які звертається особлива увага протягом поточного місяця 	
<p>14. Чого не вистачає у списку?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дайте свої пропозиції! 	

Додаток Д**Тематичний тиждень у 1 класі на тему:****Рослинний і тваринний світ****Завдання тижня:**

1. Ознайомити учнів з різноманітністю рослинного світу.
2. Розкрити взаємозв'язки між неживою природою і рослинами; між рослинами і людиною.
3. Формувати навички дослідницької діяльності, порівнювати, узагальнювати, зіставляти набуті знання та використовувати їх у повсякденному житті.
4. Формувати здоров'язберезувальну компетентність.
5. Розвивати творче мислення, уміння аналізувати і робити висновки.
6. Розширювати та поглиблювати знання дітей про тварин, їхню поведінку, харчування.
7. Виховувати гуманне ставлення до тварин, чуйність, відповідальність.
8. Ознайомлювати дітей з правилами безпечної поведінки з домашніми улюбленцями, особливостями догляду.
9. Учити піклуватися про інших, розуміти їхні почуття, адекватно реагувати на них.
10. Розвивати мислення, мовлення, уяву, увагу, пам'ять, творчі здібності.

Очікувані результати тижня:

На кінець тижня учні знатимуть:

- ознаки, властиві живій природі;
 - назви деяких рослин своєї місцевості;
 - органи рослини;
 - умови, необхідні для росту і розвитку рослини;
 - правила поводження з тваринами, що можуть жити поруч з людьми;
 - правила гігієни під час спілкування з хатніми тваринами;
 - цінність тварин для людини;
- та вмітимуть:
- класифікувати рослини на дерева, кущі, трави;

- характеризувати рослину як об'єкт живої природи;
- встановлювати взаємозв'язки між рослиною і людиною;
- вирощувати рослину;
- дотримуватися безпечних прийомів праці;
- уважно слухати один одного в умовах безпосереднього спілкування;
- описувати тварину;
- розрізняти дикі і свійські тварини;
- розрізняти тварин за класами (звірі, птахи, риби, комахи);
- краще розуміти поведінку тварин, передбачати їхні дії, наслідки своїх вчинків;
- уважно слухати один одного в умовах безпосереднього спілкування.

План тижня

День 1. Чи є рослини живими?

Ранкова зустріч

Дидактична гра «Живе - неживе»

Визначення теми інтегрованого тижня. Вправа «Павутинка»

Дослідницька діяльність учнів «Як ростуть рослини»

Встановлення зв'язків між неживою природою і рослинами

Практична робота «Вирощуємо крес-салат»

Підведення підсумків. Вправа «Незакінчені речення»

День 2. Що спільного між усіма рослинами?

Ранкова зустріч

Утворення цілісного зображення рослини шляхом розташування чисел в порядку зростання

Перегляд презентації про органи рослини та функції кожного з них

Інсценізація казки «Хто із органів найголовніший?»

Виготовлення аплікації «Рослина»

Гра «Вилучи зайве»

Підведення підсумків

День 3. Хто такі тварини?

Ранкова зустріч

Групова робота «Мандрівка у царство тварин»

Дидактична гра «Хто де живе?»

Мовні вправи. Робота зі словами таблиці «Водне середовище/ наземне середовище»

Математичні завдання від вусатих і хвостатих

Гра «Що переплутав художник?»

Малюємо тварин

Рефлексія. «Щоденник вражень». «Що я дізнався про тварин?»

День 4. Як живуть свійські і дикі тварини?

Ранкова зустріч

Читання усмішки «Чому кіт вмивається після обіду?» для визначення проблеми дня

Гра-перевтілення

Вправа «Склади казку з новим героєм»

Обговорення «Які відбуваються зміни в житті тварин навесні?»

Обговорення проблемної ситуації «Чи завжди тварини безпечні для людини?»

Завдання від вусатих і хвостатих

Рухливі ігри

Створення колажу «Улюблені тварини»

Рефлексія. «Щоденник вражень». «Мій домашній улюбленець/ Яку тваринку я хотів би / хотіла б мати»

День 5. Чому треба берегти тварин?

Ранкова зустріч

Вправа «Займи позицію»

Вправа «Читання з передбаченням».

Дискусія «Чи бувають шкідливі тварини?»

Мовні вправи

Бесіда «Як поводитися в довіллі навесні?»

Обговорення віршів. Бесіда «Чому треба берегти тварин?»

Тематичний тиждень «У колі вірних друзів»

День перший «Хто такі друзі?»

Ранкова зустріч «У колі вірних друзів»

Мета: створити у класі дружнє середовище – простір, де цінують дружбу і друзів; допомогти дітям з'ясувати критерії справжньої дружби; сприяти формуванню доброзичливого й толерантного ставлення до людей; сприяти усвідомленню дітьми цінності дружніх стосунків та їх важливості в житті; формувати відповідальне ставлення до оточуючого світу.

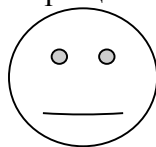
Хід ранкової зустрічі

Запрошення на ранкову зустріч

(Грає мелодія, яка повідомляє дітям, що вже час збиратися у коло).

Завдання «Я обираю настрої ...»

- Я пропоную прислухатись до власних почуттів і обрати той малюнок, який відповідає вашому настрою, і який ви хотіли б зберегти на цілий день (чіпляють прищипки до смайликів).

- З хорошим настроєм ми розпочнемо нашу зустріч. І нехай девізом сьогоднішнього дня стануть слова :

Клас у мене дружний є.

Він мене не підведе.

1. Вітання

- Любі діти! Я пропоную стати всім у коло і взяти один одного за руки. Нехай це коло стане «колом добрих друзів».

(Діти разом промовляють вірш-вітання, виконують відповідні рухи).

Привітаймо Сонечко! Здрастуй, дороге!

Привітаймо Квіточку! Хай вона росте!

Привітаймо Дощик! Лийся, мов з відра!

Привітаймо друзів всіх! Зичимо добра!

(Привітання один з одним)

- А друзі, зустрічаючи один одного, з радістю вітаються і називають ім'я тих, до кого вони звертаються. Давайте і ми почнемо цей день з такого привітання. (Діти по колу передають квіточку добра та вітаються. Всі звертаються один до одного на ім'я, що допомагає створити атмосферу дружби та причетності. Учитель звертає увагу, щоб діти вчилися дивитися один одному у вічі).

- Доброго ранку, Марійко. Мені дуже приємно тебе бачити.

- Доброго ранку, Миколко. Я рада, що ти з нами...

- Я також рада бачити всіх вас та бажаю всім гарного настрою, цікавих занять і справ на сьогоднішній день.

2. Обмін інформацією.

- Сьогодні ми поговоримо з вами про дружбу та справжніх друзів.

Бесіда:

- Розкажіть, з ким ви дружите?

- З ким із друзів ви любите гратися на подвір'ї? Чому?

- Що ви можете сказати про свого друга? Який він?

- Що означає дружити?

- До вашої уваги вірш.

«Що це значить – не дружити»

Що це значить – не дружити,

Жити так – одинаком?

Не дружити – це ходити

Не дверима, а вікном.

Це без друга, без подружки

На перерві у кутку

Розправляти самотужки

З апельсином нашвидку.

Це дивитись, наче в книжку,

На бік з видом кам'яним,

А насправді тишком-нишком

Роздавати штурхани.

В школі вчитись й не дружити –

Це, повірте, все одно,

Що, заплющившись, сидіти

І дивитися кіно.

(Оксана Сенатович)

Вправа «Мікрофон»

-Діти, а серед нас є такі «одинаки»?

-Чи добре бути одинаком?

-Що б ви порадили герою цього віршика?

-Пропоную подивитися мультим «Портфелик».

Можливо, в поведінці героя хтось впізнає і себе? (перегляд мультфільму)

- Яким треба бути, щоб мати багато друзів?

- Що означає бути добрим, щедрим та ввічливим?

3. Групове заняття. Вправа « Сіамські близнюки»

На столах лежать: газета, згорнута в кілька разів пакетом; пляшка з кришкою, що загвинчується, яка лежить окремо; коробка, поруч з якою знаходяться різні дрібні предмети.

Діти об'єднуються в пари. Пара «близнюків» обіймає одне одного міцно за талію так, щоб у кожного була вільною лише одна рука: в одного – ліва, у другого – права. Пари підходять до столу з предметами й за командою вчителя своїми вільними руками виконують команди:

розгорнути газету повністю;

щільно закрутити кришку на пляшці;

скласти предмети до коробки;

усі предмети покласти на газету, охайно її згорнути подарунковим пакетом.

- Чи легко було виконувати вправу?

- Що вам допомогло?

- Як ви розумієте вислів «друзі – нерозливвода»?

- На наступну ранкову зустріч намалюйте, будь ласка, портрет свого друга.

4. Щоденні новини.

Розучування пісеньки «Дружать діти на Землі».

- На цьому тижні ми з вами вивчимо пісеньку про друзів. Подаруйте її своїм рідним.

Вправа «Мережа вражень»

Для вправи потрібен клубок з нитками. Клубок передається від одного учасника до іншого, розмотуючи нитку. Діти діляться своїми враженнями від зустрічі.

Характеристика особистих досягнень	має значні успіхи	демонструє помітний прогрес	досягає результату з допомогою вчителя	потребує значної уваги і допомоги
Українська мова, мова корінних народів та національних меншин (мова навчання)				
Уважно слухає і розуміє коротке висловлення				
Вступає в діалог на теми, які викликають зацікавлення				
Дотримується правил спілкування: привітання, прощання, подяка, прохання, запитання				
Зрозуміло висловлює власні потреби, відчуття, спостереження				
Знає всі літери абетки, читає з відповідною інтонацією і розуміє зміст простих коротких текстів				
Висловлює власне ставлення до прочитаного				
Виявляє інтерес до читання, відповідає на запитання, про що (про кого) любить читати				
Називає і розбірково пише всі рукописні малі й великі літери алфавіту				
Списує слова і речення з друкованого і рукописного тексту				
Пише прості короткі висловлювання-перепишує, пише з пам'яті, під диктування слова (в яких написання збігається зі звучанням), речення з 3-4 слів				
Математика				
Орієнтується у просторі, пояснює розташування предметів				
Додає і віднімає числа у межах 10 (навичка)				
Лічить об'єкти і записує числа у межах 10/100 (ознайомлення)				
Записує і виконує дії з числами у межах 10/100				
Порівнює числа у межах 10				
Розв'язує прості задачі				
Розрізняє геометричні форми предметів між собою				
Вимірює довжини об'єктів за допомогою підручних засобів, лінійки				

Характеристика особистих досягнень	має значні успіхи	демонструє помітний прогрес	досягає результату з допомогою вчителя	потребує значної уваги і допомоги
Я досліджую світ				
Цікавиться темами, що вивчаються, виявляє допитливість до навколишнього світу				
Розповідає про себе, свою сім'ю, місце проживання				
Дотримується правил поведінки в громадських місцях, на природі				
Дотримується правил безпеки під час різних видів діяльності				
Встановлює найпростіші взаємозв'язки в живій і неживій природі				
Проводить найпростіші спостереження і дослідження у навколишньому світі				
Технології				
Пропонує і втілює власні творчі ідеї				
Належним чином користується матеріалами та інструментами				
Планує дії та виготовляє власний виріб				
Мистецтво				
Висловлює своє ставлення до мистецьких творів				
Охоче бере участь у спільних співах				
Відтворює прості ритми				
Втілює власні ідеї в художні образи				
Створює художні образи різними засобами				
Фізична культура				
Виявляє інтерес до рухових видів діяльності, ігор				
Дотримується встановлених умов та правил гри				

Характеристика особистих досягнень	має значні успіхи	демонструє помітний прогрес	досягає результату з допомогою вчителя	потребує значної уваги і допомоги
Іншомовна освіта				
Розпізнає знайомі слова у супроводі малюнків, наприклад, у книжці з малюнками, де використовується знайома лексика				
Розуміє просту особисту інформацію (ім'я, вік, місце проживання, країна походження), а також розуміє запитання на цю тему, спрямовані безпосередньо та особисто				
Продуктує короткі фрази про себе, надаючи базову персональну інформацію (ім'я, адреса, родина)				
Пише короткі фрази для надання базової інформації (ім'я, адреса, родина), в анкеті або записці, використовуючи словник				
Вживає найпростіші ввічливі форми вітання, прощання, подяки, прохання				

Рекомендації вчителя _____

Пропущених днів _____ Учитель _____

Побажання батьків або осіб, що їх замінюють _____

(будь ласка, заповніть та поверніть один примірник до школи)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ЛЕКЦІЯ 1. Головні компоненти Концепції Нової української школи	4 10
1.1. Чинники якісної початкової освіти	12
1.2. Мета і компоненти Концепції Нової української школи	
1.3. Державний стандарт початкової загальної освіти. Освітні галузі	13
1.4. Особливості розвитку дитини 6-7- річного віку під час організації навчання	
ЛЕКЦІЯ 2. Сучасні підходи до організації освітнього процесу у початковій школі	
2.1. Компетентнісний підхід: сутність, значення, мета	18
2.2. Педагогіка партнерства. Взаємодія, співробітництво, співтворчість	22
2.3. Особистісно зорієнтована модель освіти	25
2.4. Індивідуально-діяльнісний підхід до організації навчання	26
2.5. Зміст імітаційно-ігрового підходу до організації навчання	28
ЛЕКЦІЯ 3. Освітній простір Нової української школи	
3.1. Освітнє середовище НУШ – середовище, що належить дітям	34
3.2. Психологічно безпечне середовище. Створення спільноти у класі	37
3.3. Фізичне середовище. Навчальні осередки	42
3.4. Соціальна інклюзія	44
3.5. Булінг (цькування) як явище в освіті	46
ЛЕКЦІЯ 4. Планування і організація тематичного навчання. Інтеграція в освіті	
4.1. Інтегроване навчання. Діяльнісний підхід. Цілі навчання	51
4.2. Ротаційні моделі «щоденні 5», «щоденні 3»	57

4.3. Тематичне навчання. Формування міжпредметних компетентностей у процесі тематичного навчання	65
4.4. Міжпредметна інтеграція. Етапи реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання	66
4.5. Планування тематичного навчання. Створення інтелектуальної карти	69

ЛЕКЦІЯ 5. Особливості оцінювання навчальних досягнень школярів

5.1. Завдання оцінювання. Формувальне оцінювання	76
5.2. Спостереження і записи. Відстеження індивідуальних досягнень учнів	79
5.3. Зворотний зв'язок. Контрольно-оцінювальна діяльність	82

ДОДАТКИ	89
----------------	-----------